

TÜRKİYE'DEKİ BANKALAR  
TARAFINDAN KULLANDIRILAN  
DIŞ TİCARET KREDİLERİNİN  
DIŞ TİCARET HACMİNE ETKİSİ



Cansu METE  
Pınar PEHLİVAN

**Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana**

**Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi**

**Birinci Basım / First Edition • © Kasım 2023**

**ISBN • 978-625-6760-41-7**

**© copyright**

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

**Serüven Yayınevi / Serüven Publishing**

**Türkiye Adres / Turkey Address:** Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A  
Çankaya/ANKARA

**Telefon/ Phone:** 05437675765

**web:** www.seruyenyayinevi.com

**e-mail:** seruyenyayinevi@gmail.com

**Baskı & Cilt / Printing & Volume**

Sertifika / Certificate No: 47083

# **TÜRKİYE’DEKİ BANKALAR TARAFINDAN KULLANDIRILAN DIŞ TİCARET KREDİLERİNİN DIŞ TİCARET HACMİNE ETKİSİ<sup>1</sup>**

Cansu METE<sup>2</sup>

Pınar PEHLİVAN<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Bu çalışma 2023 yılında Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulan “Banka-lar Tarafından Sağlanan Dış Ticaret Kredileri ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

<sup>2</sup> Yüksek Lisans Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İşletme Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü ORCID No: 0000-0001-7462-6549.

<sup>3</sup> Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksekokulu Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölüm Başkanı ORCID No: 0000-0002-8255-7712.

## ÖNSÖZ

Dış ticaret faaliyetleri ülkeler açısından temel ekonomik faaliyetlerinden biridir. Bir ülke açısından dış ticaretin sürdürülmesi ve geliştirilmesi için kilit önemi haiz mekanizmalardan biri ise bankacılık faaliyetleridir. Bankalar bu rolü temelde dış ticaret faaliyetlerinde bulunan müesseselere çeşitli dış ticaret kredileri sağlayarak ifa ederler. Nitekim mesele bu açıdan değerlendirildiğinde, bankalar tarafından sağlanan ithalat ve ihracat kredileriyle ülkelerin dış ticaret hacmi arasında güçlü bir ilişki olması beklenir.

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye'nin dış ticaret hacmi arasındaki nedensellik ilişkisini ve bu kredilerin Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisini hem teorik hem de ampirik yöntemlerle araştırmak hedeflenmiştir.

Çalışmanın sonucunda Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri ile Türkiye'nin dış ticaret hacmi arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer yandan, Türkiye'deki bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın konusu ve analizi için örnek ülke olarak Türkiye seçilmiştir. Çalışmadaki ampirik analizlerde en güncel verilerden faydalanılmış, çalışmanın görece kapsamlı bir nitelikte olacak şekilde dizayn edilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca, ampirik bulgular teorik açıklamalarla ve analizlerle desteklenmiştir.

Çalışmada kullanılan yöntemler, faydalanılan güncel veriler ve kapsamlı ampirik ve teorik analizler neticesinde çalışmanın hem literatüre katkı sağlaması hem de karar vericilere de yardımcı olmak suretiyle tüm topluma pozitif manada yaygın etkide bulunması umulmaktadır.

## İÇİNDEKİLER

<b>GİRİŞ .....</b>	<b>I</b>
<b>BİRİNCİ BÖLÜM: DIŞ TİCARET KAVRAMI VE DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI</b>	
<b>1.1. Dış Ticaret Kavramı ve Önemi.....</b>	<b>3</b>
1.1.1. Dış Ticaretin Tanımı .....	3
1.1.2. Dış Ticaretin Önemi .....	3
1.1.3. Dış Ticaret İşlemleri.....	4
<b>1.2. Dış Ticaret Teorileri .....</b>	<b>5</b>
1.2.1. Genel Bakış .....	5
1.2.2. Klasik Dış Ticaret Teorisi .....	5
1.2.3. Faktör Oranları Teorisi.....	6
1.2.4. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi.....	6
<b>1.3. Dış Ticaretin Finansmanı ve Önemi .....</b>	<b>7</b>
1.3.1. Dış Ticaretin Finansmanı .....	7
1.3.2. İhracat Kredileri ve Dış Ticaret.....	8
1.3.3. İhracat Kredi Sigortaları ve Dış Ticaret .....	9
1.3.4. Kredi Garantileri ve Dış Ticaret.....	11
<b>1.4. Türkiye’de Dış Ticaretin Genel Yapısı .....</b>	<b>13</b>
<b>1.5. Türkiye’de İhracat Kredisi Uygulamaları ve Türk Eximbank.....</b>	<b>16</b>
<b>İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ</b>	
2.1. Genel Olarak Türk Bankacılık Sektörü .....	19
2.2. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Temel Göstergeler .....	21
2.3. Türk Bankacılık Sektörü Dış Ticaret Kredileri .....	26
<b>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DIŞ TİCARET KREDİLERİ İLE DIŞ TİCARET HACMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DENEYSSEL OLARAK İNCELENMESİ</b>	
3.1. Literatür Taraması .....	29

3.2. Dış Ticaret Kredileri ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	31
3.2.1. Amaç .....	31
3.2.2. Kapsam.....	32
3.3. Metodoloji.....	32
3.4. Granger Nedensellik Testi Bulguları .....	34
3.4.1. Veri.....	34
3.4.2. Betimleyici İstatistikler .....	34
3.4.3. Birim Kök Testleri .....	35
3.4.4. VAR (12) Modeli .....	37
3.4.5. VAR (12) Modeli Değişen Varyans Testi Sonuçları .....	39
3.4.6. VAR (12) Modeline İlişkin Kararlılık Koşulları.....	39
3.4.7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları .....	40
3.5. En Küçük Kareler Zaman Serisi Regresyon Analizi .....	41
3.5.1. Ekonometrik Model .....	41
3.5.2. Veri.....	42
3.5.3. Betimleyici İstatistikler .....	42
3.5.4. Korelasyon Analizi.....	46
3.5.5. Varyans Şişirme Faktör (VIF) Analizi Sonuçları.....	47
3.5.6. Birim Kök Testi Sonuçları .....	47
3.5.7. Modele İlişkin Otokorelasyon Testi Sonuçları .....	48
3.5.8. Modele İlişkin Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	49
3.5.9. Nihai Model Tahmin Sonuçları.....	49
<b>SONUÇ.....</b>	<b>51</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>53</b>

## KISALTMALAR

<b>ADF</b>	Augmented Dickey-Fuller
<b>Ar-Ge</b>	Araştırma-Geliştirme
<b>BDDK</b>	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
<b>Bkz.</b>	Bakınız
<b>DTH</b>	Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi
<b>DTK</b>	Dış Ticaret Kredileri (Türk Bankacılık Sektörü)
<b>DTÖ</b>	Dünya Ticaret Örgütü
<b>DYY</b>	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
<b>ECA</b>	İhracat Kredi Kuruluşları
<b>ECG</b>	Ortak İyilik İçin Ekonomi
<b>EKK</b>	En Küçük Kareler
<b>EVDS</b>	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
<b>FAİZ</b>	Türkiye'de bankalarca kredilere açılan ağırlıklı faiz oranı
<b>GATS</b>	Hizmet Ticaretine İlişkin Genel Anlaşmalar
<b>GATT</b>	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
<b>IMK</b>	Türkiye'de imalat sanayi kapasite kullanım oranı
<b>İHREND</b>	Türkiye'ye ilişkin ihracat birim değer endeksi
<b>KUR</b>	TL/ABD Doları kuru
<b>Ln</b>	Doğal Logaritma
<b>PP</b>	Philip-Perron
<b>TCMB</b>	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
<b>TÜİK</b>	Türkiye İstatistik Kurumu
<b>Vd.</b>	Ve diğerleri
<b>VIF</b>	Variance Inflation Factor

## TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'nin Son 10 Yıllık İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığı Verileri (TL).....	13
Tablo 2: Türkiye'nin Dünya Ticaretindeki Payı (2013-2021).....	15
Tablo 3: Türk Eximbank Kredileri.....	17
Tablo 4: Türk Bankacılık Sektörü Banka Sayıları (2013-2021).....	21
Tablo 5: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler (2013-2021) (Milyon TL).....	22
Tablo 6: Türk Bankacılık Sektörü Krediler ve Alacaklar (2013-2021) (Milyon TL).....	22
Tablo 7: Türk Bankacılık Sektörü Mevduat (2013-2021) (Milyon TL).....	23
Tablo 8: Türk Bankacılık Sektörü Özkaynaklar (2013-2021) (Milyon TL).....	23
Tablo 9: Türk Bankacılık Sektörü Net Kar (2013-2021) (Milyon TL).....	23
Tablo 10: Türkiye'de Bankalar Tarafından Kullanılan İthalat ve İhracat Kredileri (Toplam-Milyon TL).....	26
Tablo 11: Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	35
Tablo 12: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	36
Tablo 13: Uygun Gecikmeye Sahip VAR (12) Modeli.....	37
Tablo 14: VAR (12) Modeli Otokorelasyon Sonuçları.....	38
Tablo 15: Değişen Varyans Testi.....	39
Tablo 16: VAR (12) Modeline İlişkin Kararlılık Koşulları Sonuçları.....	39
Tablo 17: Granger Nedensellik Testi Bulguları.....	41
Tablo 18: Betimleyici İstatistikler.....	46
Tablo 19: Korelasyon Analizi.....	46
Tablo 20: Varyans Şişirme Faktör (VIF) Analizi Sonuçları.....	47
Tablo 21: Birim Kök Testi Sonuçları.....	48
Tablo 22: Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi Sonuçları.....	48
Tablo 23: White Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	49
Tablo 24: Nihai Model Bulguları (Newey West Dirençli Tahmincisi).....	49



## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin İhracatı 2013-2023.....	14
Şekil 2: Türkiye'nin İthalatı (2013-2023).....	14
Şekil 3: Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı (2013-2023) .....	15
Şekil 4: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) .....	24
Şekil 5: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi Hacmi (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) ..	24
Şekil 6: Türk Bankacılık Sektörü Mevduat (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi).....	25
Şekil 7: Türk Bankacılık Sektörü Özkaynaklar (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) .....	26
Şekil 8: İhracat Kredileri (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) (Milyon TL) .....	27
Şekil 9: İthalat Kredileri (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) (Milyon TL) .....	28
Şekil 10: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi.....	34
Şekil 11: Dış Ticaret Kredileri (Türk Bankacılık Sektörü).....	35
Şekil 12: VAR 12 Modeli Ototregresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri .....	40
Şekil 13: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi.....	43
Şekil 14: Türk Bankacılık Sektörü Tarafından Sağlanan Dış Ticaret Kredileri .....	43
Şekil 15: Türkiye'de Bankalarca Kredilere Açılan Ağırlıklı Faiz Oranı .....	44
Şekil 16: TL/ABD Doları Kuru .....	44
Şekil 17: Türkiye'de İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı .....	45
Şekil 18: Türkiye'ye İlişkin İhracat Birim Değer Endeksi .....	45



## GİRİŞ

Dış ticaret faaliyetleri ülke ekonomilerinin temel unsurlarından biridir. Bu bağlamda, dış ticaret faaliyetlerinin niceliği ve niteliği dış ticaret yapan ülkelerin makro-ekonomik ve makro-fiskal durumuyla yakından alakalıdır. Nitekim ülkelerin makroekonomik dinamikleri dış ticaret faaliyetlerinden önemli ölçüde etkilenme eğilimindedir. Bu sebeple, etkin şekilde dizayn edilmiş bir dış ticaret politikası uygulamada başarılı olduğu takdirde ülke ekonomileri açısından bir çeşit itici güç konumuna sahip olabilir.

Ülkeler dış ticaret faaliyetlerini çoğu zaman çeşitli ekonomi politikaları ve dış ticarete ilişkin teşviklerle desteklerler. Bu bağlamda, bir ülke açısından dış ticaretin sürdürülmesi ve geliştirilmesi açısından en önemli mekanizmalardan biri ise bankacılık faaliyetleridir. Bankalar dış ticareti, dış ticaret faaliyetlerinde bulunan işletmelere krediler sağlayarak desteklerler. Bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri ithalat ve ihracat kredileri gibi uygulamaları içerir. Bu açıdan bakıldığında, bankalar tarafından sağlanan ithalat ve ihracat kredileriyle ülkelerin dış ticaret hacmi arasında güçlü bir ilişki olması beklenir.

Bu bağlamda, bu çalışma, Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye'nin dış ticaret hacmi arasındaki nedensellik ilişkisini ve bu kredilerin Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla, hem bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri ile dış ticaret hacmi arasındaki nedenselliğin niteliği hem de bahsi geçen kredilerin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi araştırılmıştır. Dolayısıyla, çalışmanın araştırma soruları şunlardır: (i) *“Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasındaki istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi mevcut mudur?”* (ii) *“Söz konusu nedensellik ilişkisinin mevcudiyeti halinde bu ilişkinin niteliği (yönü) ve niceliği (rakamsal büyüklüğü) ne şekildedir?”* (iii) *“Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredileri) Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi mevcut mudur?”* (iv) *“Bu olası etki mevcut ise bunun niteliksel (yönü) ve niceliksel (rakamsal büyüklüğü) özellikleri ne şekildedir?”* (v) *“Türkiye’nin dış ticaret politikasında bankaların rolü ne şekilde dizayn edilmelidir?”*

Çalışmada, dış ticaret kredileri ile dış ticaret hacmi arasındaki nedenselliğin mevcudiyetinin ve bu olası nedensellik ilişkisinin nitelik ve nicelik yönünden özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla ampirik metot olarak *“Granger Nedensellik Testi”* uygulanmıştır. Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar (dış ticaret kredisi sağlayan tüm bankalar: mevduat bankaları, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları ile bunların yurt dışı şubeleri dâhil olmak üzere çalışmaya dahildir. Ancak, dış ticaret kredisi sağlamayan banka ve finans kurumları ise çalışmaya dahil edilmemiştir) tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredileri) Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi, bu potansiyel etkinin istatistiki olarak anlamlılığı ile etkinin yönü ve rakamsal büyüklüğünün tespiti için ise *“En Küçük Kareler zaman serisi regresyon”* yöntemine başvurulmuştur.

Çalışmada temel amaç, Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ithalat kredileri ve ihracat kredileri) yine Türkiye'nin dış ticaret hacmine olası etkilerinin ve bu unsurlar arasındaki olası nedensellik ilişkisinin araştırılması olduğundan diğer ülkeler çalışmadan dışlanmıştır. Nitekim çalışmanın konusu ve analizi için örnek ülke olarak Türkiye seçilmiştir. Çalışmamızda, yalnızca Türkiye'deki bankalar modele dahil edilmiş olup yabancı ülkelerdeki bankalar ve bunlar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri analiz dahilinde bulunmamaktadır. Bu çerçevede, dış ticaret kredisi sağlayan tüm bankalar: mevduat bankaları, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları ile bunların yurt dışı şubeleri dâhil olmak üzere çalışmaya dahil edilmiş olup, dış ticaret kredisi sağlamayan banka ve finans kurumları ise çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca, Türkiye'de de olsa bankaların dışında kalan kişi/kurumlarca sağlanan her nevi kredi ve/veya benzeri ürün çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmadaki analizlerde güncel verilerden faydalanılmakla beraber çalışma aynı zamanda görece kapsamlı niteliktedir. Daha önceki çalışmalarda dış ticaret kredilerinin genellikle ihracatla olan ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmada kullanılan yöntemler ise konumuzla doğrudan alakalı olan herhangi bir çalışmada kullanılmamıştır. Dolayısıyla, bu çalışma, dış ticaret kredilerinin dış ticaret hacmiyle olan ilişkisini Türkiye özelinde kapsamlı bir ekonometrik yöntemle araştıran ilk çalışmadır. Bu sebeple; çalışma dahilinde kullanılan yöntemler, faydalanılan güncel veriler ve de kapsamlı ampirik ve teorik analizler neticesinde çalışmanın literatüre katkı sağlamakla birlikte karar vericilere de yardımcı olarak yaygın etkide bulunması beklenmektedir.

Çalışmanın geri kalanında öncelikle, birinci bölüm dahilinde, konuya ilişkin temel kavramların yer aldığı kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. İkinci bölümde ise çalışmada incelenen konunun teorik arka planına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Üçüncü ve son bölüm ise ampirik çalışmanın yer aldığı kısım olarak çalışma kapsamında uygulanan ekonometrik testleri ve bu analizlere ilişkin bulguları ihtiva etmektedir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### DIŞ TİCARET KAVRAMI VE DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI

Bu kısımda dış ticaret kavramına ilişkin kavramsal çerçeveye yer verilmiş olup dış ticaretin tanımından, öneminden, işlevinden ve dış ticaret kredi uygulamalarından bahsedilmiştir.

#### 1.1. DIŞ TİCARET KAVRAMI VE ÖNEMİ

Bu başlık dahilinde dış ticaretin tanımına ve ekonomideki önemine yer verilmektedir.

##### 1.1.1. Dış Ticaretin Tanımı

Bu çalışmada “ticaret” kelimesi, ticari malların sınır ötesi mübadelesini veya mal ve hizmet ticaretini ifade etmektedir. Mal ve hizmetlerin yerel veya yurtiçi satışları, çalışmanın amacı doğrultusunda “*ticaret*” olarak kabul edilmemektedir. Normalde ticaret, yerel ticareti de içermelidir. Mal ve hizmet ticaretinde -mal ticareti hizmet ticaretinden farklı olduğu için- “*dış ticaret*” mal veya hizmet ithal ve/veya ihraç etmektir. Dış ticaretin diğer bir anlamı da bir ülkenin mal ve hizmet giriş ve çıkışlarına konu olan uluslararası ticarettir. Nitekim dış ticaret ülkelerin birbirlerinden mal ve hizmet satın almak/satmak suretiyle gerçekleştirilen ticari faaliyetleri kapsar ve en genel çerçeveye ihracat ve ithalattan oluşur (Melemen, 2012: 2).

Genel olarak dış ticaret, dünyanın farklı ülkeleri arasında gerçekleşen ticarettir. Dış ticaret, “*Uluslararası Ticaret*” veya “*Bölgeler Arası Ticaret*” olarak da adlandırılır ve ithalat ile ihracattan oluşur. Bir ülkeye mal girişi ile sonuçlanan ticarete “*ithalat*”, bir ülkeden mal çıkışına ise “*ihracat*” denir. Çoğu zaman mallar, bazı işleme faaliyetlerinden sonra yeniden ihracat amacıyla ithal edilir. Buna “*entre pot ticareti*” denir. Dış ticaret, temel olarak, isteklerin ve kaynakların yararlarının karşılıklı olarak tatmin edilmesi için gerçekleşir.

##### 1.1.2. Dış Ticaretin Önemi

Dış ticaret, ekonomik büyüme için önemli bir araçtır. Bazı ülkeler bol miktarda doğal kaynağa sahiptir. Bu tip ülkeler genelde nitelikli insan gücü gelişmiş ekonomilere hammadde ihraç eder ve bu ekonomilerden mamul mal ithal ederler. Bu faaliyetler tüm ülkelere fayda sağlamakta ve böylece iş bölümüne ve uzmanlaşmaya yol açmaktadır. Uzmanlaşma sayesinde verimsiz alanlar ortadan kaldırılabilir ve kaynak israfı önlenir. Başka bir deyişle, kaynaklar yalnızca en yüksek getiriyi sağlayacak malların üretimi için kanalize edilebilir. Böylece dış ticaret sayesinde uluslararası düzeyde kaynakların optimal ve rasyonel dağılımı ve kullanımı söz konusu olur. Diğer yandan, küresel fiyatlar da dış ticaret yoluyla sabitlenebilir. Dış ticaret faaliyetleri talep ve arz uyumunun sağlanmasına yardımcı olur, bu da fiyatları dengeler, nakliye ve diğer pazarlama giderleri için ödenek sağlar. Dış ticaret, tüketicilere daha iyi bir seçim sunulmasına yardımcı olur. Tüm dünyadaki tüketicilere yeni ve çeşitli mal/hizmetlerin sunulmasına yardımcı olur. Diğer yandan, dış ticaret faaliyetleri küresel ekonominin belirginleştirdiği piyasa ekonomisi özellikleri neticesinde günümüzde oldukça rekabetçi bir özellik kazanmıştır. Mallara olan talebi korumak ve artırmak için ihracatçı ülkeler mal kalitesini

korumak zorundadır. Böylece kaliteli ve standartlaştırılmış mallar üretilir. İthalat, insanların yaşam standardını kolaylaştırabilir. Bunun nedeni, insanların yeni ve daha iyi mal ve hizmet çeşitleri seçeneklerine sahip olabilmeleridir. İnsanlar yeni ve daha iyi çeşitlerde mal tüketerek yaşam standartlarını yükseltebilirler (Yavan, 2010: 23).

Dış ticaret; işgücü ve kaynakların hareketliliğini artırarak istihdam fırsatları yaratmaya yardımcı olur. İthalat sektöründe doğrudan, ekonominin diğer sektörlerinde (sigorta, bankacılık, ulaşım, iletişim vb.) ise dolaylı olarak istihdam yaratır. İthalat, bir ulusun ekonomik kalkınmasını kolaylaştırır. Çünkü sermaye malları ve teknoloji ithalatı ile bir ülke ekonomisinin tüm sektörlerinde, yani tarım, sanayi ve hizmet sektöründe büyüme sağlayabilir. Deprem, sel, kıtlık vb. doğal afetler sırasında, etkilenen ülkeler temel ihtiyaç maddelerinin kıtlığı sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Dış ticaret, kıtlık ve ekonomik krizlerden etkilenen ülkelere yardım etmek için diğer ülkelerden gıda, tahıl ve ilaç ithal etmesi gibi faaliyetlere de olanak tanır. Diğer yandan, her ülke ödemeler dengesi pozisyonunu korumak zorundadır. Her ülke döviz çıkışına neden olan ithalat yapmak zorunda olduğundan, döviz girişi için ihracat da yapar. İhracat yapan bir ülke, uluslararası pazarda itibar kazanabilir.

### **1.1.3. Dış Ticaret İşlemleri**

Ülkeler arası dış ticaret faaliyetlerin düzenlenmesine ilişkin işlem ve kurallar bütününe en genel tabirle dış ticaret işlemleri denilebilir (Aktaş & Adıgüzel, 2017: 4). Bu bağlamda, dış ticaret işlemleri, uluslararası ekonomik ve ticari ilişkilerin hukuki tarafı egemen devletlerin iradeleriyle gerçekleştirdikleri veya sonradan katıldıkları antlaşmalarla yahut uluslararası birtakım antlaşmalarla kurulmuş olan kurum ve kuruluşların koyduğu kurallarla düzenlenir (Kökkılınç Eraltuğ, 2012: 83). Bu kurallar, özetle, uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmet ticaretini düzenlemektedir.

Mallar ihtiyaçları karşılama özelliği haiz nesnelere dir. Bu bağlamda, gıda ürünleri, mobilya gibi ürünler “mal”dır. Bunların uluslararası düzeyde ülkeler arasında ticari mübadeleye konu edilmesi faaliyetleri ise “uluslararası mal ticareti”dir. “Hizmet” ise ihtiyaçların karşılanmasına dönük olarak kullanılan ve maddi varlığı olmayan (soyut) ürünlerdir. Bu çerçevede, uluslararası hizmet ticareti “*yerleşik ve yerleşik olmayan gerçek veya tüzel kişiler arasında yapılan hizmet ticareti*” şeklinde tanımlanabilir (TÜİK, 2022a). Yurt içi ticaret politikaları, 1995 yılından bu yana “Hizmet Ticaretine İlişkin Genel Anlaşmalar” (General Agreements on Trade in Services-GATS) olarak bilinen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) rejimi altındaki düzenlemelere tabi tutulmaktadır.

Dış ticaretin konusu mallar ve hizmetlerdir ve dış ticaret kavramı, özellikle de sınır ötesi hizmet ticareti, yabancı yatırımlarla yakın bir ilişki içindedir. Hizmetleri düzenleyen politikaların ilgili doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) üzerinde dinamik etkileri olabilir ve DYY'nin de aynı şekilde ticaret üzerinde etkisi olabilir. GATS, DTÖ rejiminde ilk kez hizmetle ilgili doğrudan yabancı yatırımları bir dereceye kadar düzenlemektedir. Yabancı bir ülkede “ticari mevcudiyet” kurulması normal olarak bir hizmetle ilgili DYY, DYY taahhüdünü içerdiğinden, GATS kapsamındaki ilgili maddelerle yabancı hizmet sağlayıcılarına giriş, kuruluş ve işletme haklarının verilmesi, bu hakların yabancı hizmet sağlayıcılara verilmesi olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak, GATS kapsamındaki ulusal muamele ve En Çok Kayrılan Ülke (Most-Favored-Nation-MFN) ilkeleri ve diğer temel

kurallar hizmetle ilgili yatırımlara uygulanabilir. Ancak, hizmet ticareti ve zımnen hizmetle ilgili yatırımlar için bu hakların, bir üyenin “Özel Taahhütler Çizelgesi”nde (Schedule of Specific Commitments) belirttiği pazara erişim ve ulusal muamele ile ilgili sınırlamalara ve/veya koşullara tabi olduğu not edilmelidir.

## **1.2. TİCARET TEORİLERİ**

Ticaret, iki kişi/kuruluş/ülke arasında mal ve hizmet alışverişidir. Uluslararası ticaret ise farklı ülkelerdeki gerçek/tüzel kişilerin arasında gerçekleşen sınır ötesi ticari mübadeledir. Bu çerçevede, uluslararası ticaret teorileri, uluslararası ticareti açıklamak için ortaya koyulmuş olan teorilerdir. Bu başlık dahilinde temel dış ticaret teorilerinden bahsedilmektedir.

### **1.2.1. Genel Bakış**

Tarihçiler ve gözlemciler, ticaretin beş bin yıl önce Mezopotamya antik kentinde günümüzdeki Modern Irak'ta başladığını belirtmektedirler (Matt Ridley, 2010). Bununla birlikte eski çağlarda Çin, Yunanistan ve Hindistan'da da ticaret yapılmaktaydı. Nihayetinde insanlar ticaret yapmak için içinde buldukları toplumun ve çevrelerinin dışında başka yerler aramaya başlamıştır. Daha sonra ticaret, ticaret düzenlemeleri olarak ülkeden ülkeye farklı imparatorlukların yükselip çöküşüyle farklı düzeylere ve ticaret biçimlerine dönüşmüştür. Örneğin Avrupa'dan tüccarlar ticaret amacıyla Hindistan'a gitmiş ve Kızıldeniz'i kullanarak Hindistan'a geçmişlerdi. Günümüzde ekonomistler, uluslararası ticareti tanımlamak için klasik ülke ve modern firma temelli teorileri, firma bazlı ticaret veya faktör oranları teorisi teorileri gibi pek çok teori geliştirmişlerdir.

### **1.2.2. Klasik Dış Ticaret Teorisi**

Dış ticarete ilişkin teoriler yüzlerce yıl öncesine dayanır. On altıncı yüzyılda geliştirilen merkantilizm, bir ekonomik teori geliştirmeye yönelik en eski çabalardan biridir. Bu teori, bir ülkenin zenginliğinin, elinde bulundurduğu altın ve gümüş miktarıyla belirlendiğini belirtmektedir. En basit anlamıyla merkantilistler, bir ülkenin ihracatı teşvik edip ithalatı caydırarak altın ve gümüş varlıklarını artırması gerektiğine inanıyorlardı. Klasik iktisat ise Adam Smith'in 1776'da yayınlanan “Ulusların Zenginliği” başlıklı eserinde temellenmiştir. Nitekim iktisadın bağımsız bir bilim dalı olarak kabulü de çoğu kez bu kitabın yayımlanmasına dayandırılır. Bu çerçevede, 18. yüzyılda geliştirilen klasik ticaret teorileri, temel olarak bir ülkenin ihracat ve ithalatını diğer ülkelerle ilişkilendiren boyutları tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkeler ekonomik avantaja sahip oldukları mal ve hizmetlerin üretimine kaynak ayırırlarsa kazanç elde edebilirler böylece tüketir ve fazlayı ihraç eder veya dış ticaret açığı vermektен kaçınırlar (Smith, 2012). Örneğin, ilk dış ticaret teorilerinden olan Adam Smith'in “mutlak üstünlükler teorisi” uluslararası ticaretin temelini mutlak maliyet avantajı olduğunu belirtmektedir. Burada “mutlak üstünlük” ifadesi kabaca bir tarafın (bir birey, firma veya ülke) aynı miktarda kaynak kullanarak rakiplerinden daha fazla miktarda mal, ürün veya hizmet üretme kabiliyetini ifade etmektedir. Teori, ülkelerin serbest ticaret uygulamaları ve mutlak üstünlüklerine göre uzmanlaşmaları durumunun dış ticaretin her iki tarafı için de faydalı olacağını ve bu durumdan tüm ülkelerin kazançlı çıkacağını belirtir. David Ricardo'nun “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi” de benzer bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Nitekim karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, bir ülkenin bir ürünü diğer ülkelere daha verimli üretmiyor olsa

da o ürünü diğer ürünlere göre daha iyi ve daha verimli şekilde üretebilmesine odaklanır. Bu teori görece üretkenlik farklarına odaklanmaktadır. Diğer yandan, mutlak üstünlükler teorisi uluslararası ticaretten kaynaklanan ve onu etkileyen ekonomik büyümeyi dikkate alır. Mutlak üretim maliyeti avantajları ve ticaretten elde edilen faydaların ülkeler arasındaki bölüşümü kesin olarak sabit değildir. Aksine, bu bölüşüm ticaretin bir sonucu olarak içsel olarak gelişir ve oluşur (Schumacher, 2012: 64).

Kısacası klasik teori, ülkelerin zenginliğinin ülkedeki altın mevcudiyeti ile ölçüldüğünü belirttiği için ihracatı teşvik eder ve ithalatı caydırır. Bu, ticaretin sınırlandırılmasına ve olduğu gibi (doğal olarak) akmamasına neden olur. Ekonomik avantajlar/dezavantajlar, kaynak donanımı, emek, sermaye, teknoloji veya girişimcilik gibi faktörlerdeki ülke farklılıklarından kaynaklanabilir. Bu nedenle, klasik ticaret teorisi, uluslararası ticaretin temelini, doğal ve kazanılmış ekonomik avantajlardaki yerel farklılıklara dayanan üretim özellikleri ve kaynak donatımlarındaki farklılıklardan kaynaklanabileceğini iddia eder.

### **1.2.3. Faktör Oranları Teorisi**

1900'lerin başında, iki İsveçli iktisatçı Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, dikkatlerini bir ülkenin, ülkede bol miktarda bulunan faktörleri kullanan ürünler üreterek nasıl karşılaştırmalı üstünlük elde edebileceğine odaklanarak yeni bir teori geliştirmişlerdir. Bu teori, iki İsveçli iktisatçı olan Heckscher ve Ohlin tarafından 1900'lerde ortaya atılmıştır. "Faktör Oranları Teorisi", ülkelerin, üretimi için gerekli olan kaynakların arzının bol olduğu malları üretilip ihraç ettiği, dolayısıyla, gerekli kaynakların kıt olduğu malları ithal ettiği ve böylece talebin artış sergilediğini belirtir. Bu, faktör oranları teorisinin arz ve talebe dayandığı anlamına gelir. Diğer bir deyişle bu teori, herhangi bir faktörün veya kaynağın maliyetinin arz ve talebin bir fonksiyonu olduğunu belirtmektedir. Talebe göre arzı yüksek olan faktörler daha ucuz olacaktır; arzına göre talebi yüksek olan üretim faktörleri ise daha pahalı olacaktır. Bu sebeple, faktör oranları teorisi ülkelerin arzı bol olan kaynakları veya faktörleri ve dolayısıyla daha ucuz üretim maliyetleri olan malları üretilip ihraç etmelerinin faydalı olacağını belirtir. Klasik ticaret teorisinin aksine, faktör oranları teorisi ticaret yapan ülkeler için sağlanan açık bir avantaj sağlayabilir. Çünkü ülkeler mal veya hizmet üretmek ve ihraç etmek için daha fazla dikkat göstereceklerdir.

### **1.2.4. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi**

Bu ticaret teorisi Harvard Business School'da Vernon (1960'lar) tarafından geliştirilmiştir. Teoride ürün yaşam döngüsünün üç farklı aşaması olduğu belirtilmiştir:

- (i) Yeni ürün,
- (ii) Olgunlaşan ürün
- (iii) Standartlaştırılmış ürün.

Teori, yeni bir ürünün tamamen kendi ülkesinde üretilip olgun bir ürüne dönüştürüldüğü, daha sonra yabancı yan kuruluşları tarafından üretildiği ve nihayet dünyanın herhangi bir yerinde düşük maliyetli üretim sürecinde en düşük maliyetle olacağı bir ticaret döngüsünün ortaya çıktığını göstermiştir. Ürün yaşam döngüsü teorisinin avantajı, teknolojinin ve yeni pazar açılımlarının uluslararası ticarete önemli dinamikler olduğunu ve inovasyonun rolünü vurgulamasıdır. Bu,



inovasyon ve yeni ürün geliştirmenin teknoloji ile yüksek derecede ilişkili olduğu anlamına gelir. Pazar yapısı, uluslararası ticaretin kapsamını ve türünü belirlemek için kritik bir faktördür. Ürün yaşam döngüsü teorileri hassas olsa da diğer uluslararası ticaret teorileri, bir hükümet katılımı ve düzenlemesi ile önemli hususlara sahip olacaktır. Bununla birlikte, bu teorilerin potansiyel önemlerini ve uluslararası ticarete katkılarını azaltan birkaç varsayımı mevcuttur. Örneğin, üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketsiz olduğu; uluslararası ticaret fırsatları için tam bilgi durumunun mevcut olduğu, geleneksel ithalat ve ihracatın bir ülkedeki mal ve hizmetleri ulusal sınırların ötesine taşımak için tek mekanizma olduğu gibi.

### **1.3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI VE ÖNEMİ**

#### **1.3.1. Dış Ticaretin Finansmanı**

“Ticaret finansmanı” ifadesi genel olarak, tek veya toplu ticari işlemler için dalgalanma arz eden işletme sermayesi ihtiyaçlarının finansmanını ifade eder. Bu bağlamda, bir ihracat işleminin parçası olarak finansman sağlayabilmek veya ayarlayabilmek hem bir satış argümanı olarak hem de diğer tedarikçilerden gelen rekabeti karşılamak için giderek daha önemli hale gelen bir konudur. Bu durum, özellikle finansmanın genellikle daha ağır sermaye malları veya tüm projeler için geçerlidir, ancak daha kısa süreler için hammaddeler, tüketim malları ve daha hafif sermaye malları için de geçerli olabilir. Dış ticaret kredilerinin uzunluğu, keyfi ve amaca bağlı olsa da genellikle kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli olarak ayrılır. Tipik bir imalat ihracatçısı normalde 60 veya 90 günlük, belki de maksimum 180 güne kadar olan kısa vadeli kredilerle ticaret yapsa da kısa vadeli krediler normalde bir yıla kadar olan süreler içindir. Bir yıldan iki yıla kadar olan süreler, amaca göre hem kısa hem de orta vadeli olarak, iki yıldan beş yıla kadar olan süreler ise orta vadeli, üzerindeki süreler ise uzun vadeli olarak nitelendirilebilir. Genel olarak, alıcı, muhtemelen ödemeleri satın alınan mallardan elde edilen gelirle eşleştirmek amacıyla, yatırım malları (önemli bir kullanım ömrüne sahip makine ve tesisler) için ödemeyi daha uzun dönemler boyunca ayrı taksitlere bölmeyi tercih eder. Bu gibi durumlarda, satıcı rekabet edebilmek için bu daha uzun kredi koşullarını sunmak zorunda kalabilir. Kredi süresi, genellikle malların sevkiyat zamanından veya birden fazla teslimat olması durumunda bazı ortalama tarihlerden hesaplanır. Bununla birlikte, uygulamada, ödeme nadiren bu erken aşamada yapılır ve bu nedenle çoğu işleme bir tür kredi dahil edilir. Satıcı, bu tür kredileri, özellikle daha kısa vadeler ve daha küçük meblağlar için, olağan banka kredileri yoluyla yeniden finanse etmeyi tercih edebilir. Ancak, diğer durumlarda finansmanın, işlemin yapısını da etkileyebilecek başka bir şekilde düzenlenmesi gerekir (Grath, 2008: 125-126).

Ticaretin finansmanının başka bir yönü, genellikle doğrudan ödeme koşulları yoluyla veya ayrı kredi sigortasıyla birlikte satıcının bu tür kredileri açmasını sağlayacak teminat alma yollarını içerir. Bu tür risk teminatları ve bu tür poliçelerin düzenlenebileceği koşullar, ihracat kredilerinin nasıl yapılandırılacağı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir, ancak aynı zamanda, özellikle daha uzun vadeler için, ödeme koşullarını ve işleme ilişkin diğer koşulları da etkiler. İşlemin belirli iş alanına veya ticaret döngüsüne bağlı olarak, diğer bir ifadeyle, hammadde veya diğer malzemelerin sipariş edilmesi için ilk maliyetlerin ortaya çıktığı andan itibaren geçen süreye bağlı olarak, her farklı durumda alternatif finansman yöntemlerinden bazıları avantajlı olabilir. Bununla birlikte, ticaret döngüsü aynı zamanda ilk risklerin üstlenilmesi gereken zamanı da kapsar. Diğer tedarikçilerle

yapılan anlaşmalar veya sadece dahili prosedürleri veya yeni üretim için hazırlıkları değiştirme ihtiyacı buna örnek teşkil edebilir. Bu ticaret döngüsü, iş alanına bağlı olarak aynı şirket içindeki çoğu ürün için nispeten benzer olabilir veya her farklı işlem için farklı nitelikte olabilir. Ticaret döngüsünün karakteri de çoğu tedarikçi firma arasında farklılık gösterir ve farklı ticaret finansmanı alternatifleriyle başa çıkma yönteminin yanı sıra ödeme koşullarının yapısını da belirler (Grath, 2008: 126).

Dış ticaret, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın önemli bir unsurudur. Ancak, ticari faaliyetlerin etkin olarak sürdürülebilmesi açısından yeterli düzeyde finansman ve kapasite geliştirme faaliyetlerine dönük aynı/nakdi yardımlar şarttır. Bu çerçevede, dış ticaret kredileri ve kredi sigortaları, ihracatçıların ve ithalatçıların ödemelerin ne zaman yapılması gerektiğine ilişkin farklı beklentileri neticesinde oluşan belirsizliğin doldurulmasını sağlayarak ticari faaliyetlerin daha etkili şekilde işlenmesine yardımcı olur. Bu nedenle, dış ticarete ilişkin finansman ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyacın ortaya çıktığı noktada karşılanması için gerekli adımların atılması elzemdir.

Diğer yandan, dış ticaretin finansmanı özellikle de gelişmekte olan ekonomiler açısından kilit bir öneme sahiptir. Çünkü, özellikle de gelişmekte olan birçok ülkede dış ticaretin finansmanını sağlayan araçların kullanılması açısından gerekli olan bilgi ve becerilere erişimden yoksun olunması temel bir zorluktur. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde faaliyette bulunan işletmeler genellikle değişen üretim modellerinin sunduğu fırsatlarından yararlanmaya çalışırlar ve tam da bu noktada, bilgi/beceri düzeyinin yetersiz olmasının yanında genellikle sermaye yetersizliğinden de muzdariptirler. Bu sorunlara yönelik atılacak en önemli adımlardan biri de yerel düzeyde finans sektörünün gelişmesidir. Bu bağlamda, ülkelerin yerel finans sektörünün gelişmesi genel olarak küresel bankaların ve diğer global aktörlerin mevcudiyetinden ve gerekli bilgi/becerinin transferinden de ilave fayda sağlayabilir.

Özetle, iyi işleyen bir dış ticaret sistemi açısından dış ticaretin finansmanı oldukça önemlidir. Nitekim günümüzde küresel ticaretin önemli bir kısmı herhangi bir finansman sağlama yöntemi veya muhtelif nitelikteki kredi sigortalarıyla desteklenmektedir. Ancak, dış ticaret için gerekli finansmanın tedarik edilmesi noktasında halen önemli eksiklikler mevcuttur ve birçok şirket ihtiyaç duyduğu finansal araçlara erişmekte sıkıntı yaşamaktadır. Yeterli düzeyde finansman imkanını olmaksızın işletmeler ticaret yapmak ve büyümek için ihtiyaç duydukları yakıttan mahrum kalır. Bu durum ise ülke ekonomileri açısından büyüme ve kalkınmayı olumsuz etkiler (DTÖ, 2016: 4).

### **1.3.2. İhracat Kredileri ve Dış Ticaret**

İhracat kredisi, ihracata konu mal ve hizmet satış sözleşmesinde satıcının alıcıya sunduğu krediyi (tedarikçi kredisini) veya bu tür bir satışı finanse etmek için verilen kredileri (alıcı kredisini) ifade eder (Grath, 2008: 110). İhracat kredileri firmaların ihracat faaliyetlerini fonlama anlamında ihracatı teşvik etme fonksiyonunu haizdir. İhracatın finansmanı ise temelde bankalardan ihracat kredisi alınarak sağlanabilir (Seymen, 1995: 195). İhracat kredileri, alıcılar satılan mal ve hizmetlerin ödemesini ertelediğinde ortaya çıkar. Bu anlamda, yabancı alıcılar vadeli satış olarak yükümlülüklerini ertelediğinde ihracat kredileri doğabilir. İhracat kredilerini vadelerine göre kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür. Genellikle kısa vadeli (2 yıla kadar vadeli) krediler hammadde ve tüketim malları için, orta vadeli (2-5 yıl vadeli) krediler dayanıklı

tüketim malları ve sermaye malları için kullanılır ve uzun vadeli krediler ise (vadesi beş yıldan fazla olan krediler) ağır sermaye malları için kullanılmaktadır (Togan, 1992: 73).

Çoğu ülkede ihracat kredilerinin fiilen kullanılması herhangi bir ek destek olmaksızın ticari bankalar aracılığıyla gerçekleşir ya da temelde sigorta veya garanti kurumları olan acenteler tarafından sağlanır. İlk yöntemde kredi riski çok yüksek kabul edilir. Bununla birlikte birçok ülkede, fiili finansman, resmi ihracat kurumları olarak hükümetin sahip olduğu veya kısmen sahip olduğu özel ihracat kredi bankaları veya benzeri finansal kuruluşlar aracılığıyla yapılır. Öte yandan, kredi belgelerinin ve kredi yönetiminin pratik yönleri, kredinin ömrü boyunca ticari bankaların elinde kalır. Ancak, resmi borç veren, uluslararası piyasalardaki kredileri de finanse eden ihracat kredi bankasıdır ve bunlar fonlama için en iyi koşulları elde edecek şekilde sermayeleştirilir. Bu resmî kurumların yapısı ve faaliyetleri şunları içerebilir:

- Devlet destekli ihracat kredisi planlarının yönetimi ve hem değişken hem de sabit faiz oranları olmak üzere piyasa finansmanına dayalı ticari şartlarla krediler verilmesi;
- Farklı ülkelerdeki bankalarla kurulan, ayrı bir kredi müzakeresi olmaksızın daha küçük işlemler için ihracat finansmanı sağlayan kredi limitleri,
- Devlet yardım kurumu adına gelişmekte olan ülkelere bağlı veya bağımsız karma veya imtiyazlı kredilerdeki hibelerin idaresi,
- Yerli işletmelerin uluslararasılaşma sürecinde yaptıkları uzun vadeli yatırımların ve satın almaların finansmanı.

Çoğu ihracat kredi bankası ayrıca, resmi ihracat kurumları olarak alıcı ülkelerde geçerli olacak olan faiz stopaj vergisini ödemek zorunda kalmamak gibi ek bir avantaja da sahiptir (Grath, 2008: 143).

### **1.3.3. İhracat Kredi Sigortaları ve Dış Ticaret**

Dış ticaret performansını etkileme potansiyeli olan bir diğer unsur ise ihracat kredi sigortalarıdır. Nitekim dünyada 50'den fazla ülkede İhracat Kredi Kuruluşları (Export Credit Agency – ECA) bulunmaktadır ve bu kuruluşların ihracatı teşvik etmek için benzer ürünleri mevcuttur. Ancak, resmi olarak desteklenen ihracat kredileri için “*Kılavuz İlkeler Düzenlemesi*” gibi DTÖ'nün nesnel ve tamamlayıcı anlaşmaları mevcuttur ve bu anlaşmalar ECA'ların uzun vadede başa baş olmasını gerektirir (del Carmen Garcia-Alonso, Levine ve Morga, 2004). Bu bağlamda, Felbermayr (2013) ihracat sübvansiyonlarının -mevcut Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) normları altında- yasa dışı olmasına rağmen, devletlere ait ihracat kredi kuruluşlarının bu tür hizmetleri halen sunabilmesinin nedenini şu şekilde açıklamaktadır: “*Yeterince fazla sayıda Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) üyesi olması durumunda, DTÖ Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması ihracat sigortası kredi planlarından muaftır. Bu garantilerin kullanımını düzenleyenler ise aynı zamanda resmi ihracat kredileri üzerine uluslararası bir teşebbüsün üyeleridir*”.

İhracat kredi sigortası söz konusu olduğunda çeşitli riskler mevcuttur ve bunlar normal şartlarda ticari ve politik riskler niteliğindedir. Ticari risk, alıcıya ait olan, yani satın alınan şeyin bedelini ödeyebilecek durumda olan risktir. Politik risk, alıcının ülkesi ile ilgili olup, ithalat lisansının iptali, savaş ve satıcının ödemesi gereken dövizin alıcının ülkesindeki yetkililer tarafından transferinin engellenmesi gibi olaylardan kaynaklanan zararları içermektedir. Bununla birlikte, ulusal

ihracat kredi kuruluşları (ECA'lar veya ajanslar) aracılığıyla devlet destekli sigorta planları pek çok sanayileşmiş veya gelişmekte olan ülkelerde mevcuttur. Bununla birlikte, acentelerin rolü ve bu ülkelerden ihracatı teşvik etmek için sağlayabilecekleri teminat, mal ve hizmet transferinin desteklenmesinde önemli bir rol üstlenmeleri ve dolaylı olarak bilgi sağlamaları nedeniyle diğer çoğu ülkedeki alıcılar için de büyük önem taşımaktadır. İhracat kredi sigortaları genellikle hem sigortacının hem de sigortalının (satıcının) birbirlerine karşı yükümlülük altına girdiği ilgili taraflar arasındaki karşılıklı bir ilişkiye dayanır. Bu, belirli koşullara dayalı tek taraflı bir yükümlülük olan garanti veya senetle karşılaştırıldığında büyük bir farktır. İşlemin farklı bölümlerini kapsamak için birçok ihracat kredi sigortası türü oluşturulmuştur, örneğin yalnızca sevkiyattan itibaren teminat veya üretim dönemini de içerir. Her sigorta kapsamı, satıcının bireysel işlem için geçerli ön koşullarla kontrol etmesi gereken özel hüküm ve koşullara dayanmaktadır. Bu koşullardan en yaygın olanı, satıcının işlemdeki kendi riski, eleme veya bekleme süreleri veya emsal koşullarla ilgilidir, örneğin bir akreditif düzenlenmiş, alıcının ülkesinde belirli izinler alınmış veya belirli garantiler verilmiştir. Ancak, satıcının sigortacıya karşı da yükümlülükleri vardır; örneğin, sigortasız yüzde tüm sigortalılık süresi boyunca muhafaza edilmelidir veya alternatif olarak sadece belirli koşullar altında transfer edilebilir. Diğer koşullar, belirtilen süre sınırlarına uyulması veya alıcı veya işlemle ilgili olumsuz değişikliklerin bildirilmesi ve/veya işlemdeki önemli değişikliklerin sigortacı tarafından onaylanması gerektiği olabilir (Grath, 2008: 110-111).

Bankacılık sektörünün sağladığı dış ticaret kredilerine yapılan sigortalar ile dış ticaret faaliyetleri arasındaki olası ilişki pek çok akademik çalışmaya çeşitli açılardan konu edilmiştir. Konuyla ilgili ilk çalışmalardan biri Ross ve Pike'a (1997) aittir. İhracat kredisi kararının nasıl verildiğini anlamak için Kanadalı ihracat kredisi yöneticilerinin bir anketini kullanmışlardır. Bulguları, mevcut ticari kredi modellerinin ihracat kredisi kararlarını açıklamak için yetersiz olduğunu göstermektedir. İhracatçı bir firmada ticari kredi teklif kararı, ticari kredi kararında standart kredi riskleri kadar önemli olmasa da ihracata özgü risklerden etkilenir. Yine de ihracata özgü riskler, ticari kredi modelindeki varyansın iyi bir oranını oluşturmaktadır. Yukarıda verilen yaklaşım aynı zamanda devletler tarafından İhracat Kredi Kuruluşlarının oluşturulmasının nedenlerinden biridir. Almanya (Felbermayr ve Yalçın, 2013; Moser vd., 2008), Avusturya (Egger ve Url, 2006) gibi ülkelerle ilgili ihracat kredi sigortasının ihracata etkisini analiz eden makaleler mevcuttur. Ata (2013) ise Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ticaretini çekim denklemi üzerinden analiz etmektedir. Bulguları, Türkiye'nin komşu ülkelerle ihracatının potansiyelin altında olduğunu ve ihracatı artıracak bir alan olduğunu göstermektedir.

Abraham ve Dewit (2000), Belçika verilerini kullanarak tipik bir resmi ihracat sigorta acentesinin çok boyutlu amaç fonksiyonunun teorik, kurumsal ve ekonometrik bir değerlendirmesini sunmaktadır. Çalışmalarında yazarlar; 1984'ten 1993'e kadar olan dönemi kapsayan regresyon analizlerinde, ihracatın teşvik edilmesinin mutlaka ticaret bozulması anlamına gelmediğini bulmuşlardır. Garcia-Alonso, Levine ve Morga (2004), ihracat kredi garantilerinin gelişmekte olan ülkelere ihracatı teşvik etmedeki rolünü analiz etmektedir. Teorik girişimlerinde ihracat kredisini ahlaki tehlikeler ve ihracat kalitesi ile ilişkilendirmişlerdir. İhracat ürününün gerçek kalitesinin

doğrulanması, “Ortak İyilik İçin Ekonomi”<sup>4</sup> (Economy of the Common Good - ECG)’ler yoluyla ticareti teşvik etme yeteneğini sınırlayacaktır. Elde ettikleri sonuçlar, ihracat kredi garantisinin, riskten kaçınan firmaları, politik riskleri olabilecek ülkelerle ticaret yapmaya teşvik edebileceğini göstermektedir. Kredi garantisi, firmaların düşük kaliteli ihracat yapma teşvikini artırabileceğinden, ticaretin kapsamı da azalabilir. Bu sonuç bize, aşırı kapsam düzeyinin ticaret üzerinde olumsuz bir etkisi olacağına dair ilginç bir politika yanıtı sunmaktadır. Ayrıca, ticaretin daha yüksek sigorta kapsamı tarafından teşvik edilmediği de tartışılmaktadır. Egger ve Url (2006), 1996’dan 2002’ye kadar olan dönem için Avusturya’dan yapılan mal ihracatı için ticaret hacimleri üzerindeki ihracat garantilerinin etkisini araştırmıştır. Yaptıkları analizlerin sonuçları ihracat garantilerinin ihracat faaliyeti üzerinde kısa vadeli anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yeni kapsanan ihracat kredisi, yüzde 25 ile yüzde 40 civarında ek kısa vadeli ihracat yaratmaktadır. Mah (2006), Japonya’nın ihracat sigortası sübvansiyonunun Japonya’nın ihracat arzını teşvik edip etmediğini incelemiştir. Birim kök testleri ve eşbütünleşme analizi, Japonya ihracat sigortası sisteminin başat kullanıcısı olmasına rağmen, ihracat sigorta sisteminin Japonya’da ihracatı artırmaya katkıda bulunmadığını göstermiştir. Moser vd. (2008), Alman kamu ihracat kredilerinin siyasi riskin bir sonucu olarak gizli işlem maliyetinden kaynaklanan ticaret akışlarına direnci azalttığı iddiasını araştırmıştır. Yazarlar bu çalışmada 1991’den 2003’e kadar toplamda 130 ülke için ampirik bir ticaret çekim modeli kullanarak, statik ve dinamik bir panel modelinde garantilerin etkisini tahmin etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar, politik riskin ihracatın güçlü bir belirleyicisi olduğunu ve ticaretle ilgili herhangi bir modelde dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Baltensperger ve Herger (2009) kamu sektörü tarafından sağlanan ihracat sigortası planlarının uluslararası ticareti ne derece desteklediğini yanıtlamaya çalışmış ve devlet garantili dış ticaret kredileri veren OECD ülkelerinin siyasi ve ticari olarak daha istikrarsız olan düşük gelirli ülkelere daha fazla ihracat yapma eğiliminde olmadığı sonucuna varmışlardır. Aksine, söz konusu uygulama, yüksek ve orta gelirli ülkelere yönelik ihracatı teşvik etmiştir. Yazarlar ayrıca, araştırdıkları 1999-2005 döneminde yabancı aktörlerin temerrüt riskinin yüksek düzeyde siyasi ve ticari istikrarsızlıktan mustarip olan ülkelere uluslararası ticareti engellemeye devam ettiğini de tespit etmişlerdir.

#### **1.3.4. Kredi Garantileri ve Dış Ticaret**

Uluslararası ticaretin yalnızca küçük bir kısmı peşin olarak ödenir, çünkü ithalatçılar genellikle varışta (malın varışında) fiziksel bütünlüğünü doğrulamak için malın teslim alınmasından sonra ödeme yapmak isterler. Ancak ihracatçılar ise sevkiyat sırasında ödeme yapılmasını isterler. Bu sebeple, ihracatçının ödeme yapmak istediği zaman ile ithalatçının ödeme yapacağı zaman arasındaki boşluğu kapatmak için kredi veya ödeme garantisi gerekir. Dış ticaretin finansmanı, mal veya hizmetin hem ihracatçıyı hem de ithalatçıyı memnun edecek koşullarda ödenmesini kolaylaştırmak için gerekli kredi, ödeme garantileri ve sigortayı sağlar. Bu nedenle, dış ticaret finansmanı ticaretin aksamadan işlemesine olarak tanır.

---

<sup>4</sup> Ortak İyilik İçin Ekonomi insanlar, gezegen ve gelecek nesiller için faydalı olan alternatif bir ekonomik modeli savunan küresel bir sosyal harekettir. Ortak İyilik İçin Ekonomi hayatın her kesiminden insanların küresel bir hareketidir. 2010 yılında Avusturya’da başlamış, hızla Avrupa’daki ülkelere yayılmış ve şu anda Afrika, Latin Amerika, Kuzey Amerika ve Asya’da aktif grupları mevcuttur. (ECG, 2022).

Ticari kredi, ödeme garantisi ve kredi sigortalarının çoğu kısa vadeli ve bu finansman yöntemlerinin standart vadesi genellikle 90 gündür. Ancak, belirli durumlarda, ticari kredi, özellikle uçak ve sermaye ekipmanı gibi daha uzun üretim ve teslimat döngülerine tabi olan mal kategorileri için daha uzun sürelerle uzatılabilir. Dış ticaretin finansmanının diğer bir önemli yönü ise nakit ödeme olmaksızın gerçekleşen ticaret işlemlerinin riskinin azaltılmasına yardımcı olmasıdır.

Bu çerçevede, akreditifler, genellikle alıcının bankası (ithalatçı, A şirketi) tarafından onun adına satıcıya (ihracatçı, B şirketi) veya bankasına verilen yazılı ödeme taahhütleridir. Bu yöntem geliştirmekte olan ülkeler de dahil olmak üzere uluslararası emtia ticaretinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Akreditif, satıcıya satın alınan ödeneceğine dair bir garanti vermekte, aynı zamanda, satıcı ve alıcı için birtakım yükümlülükler taşımaktadır. Bu yükümlülükler satıcı açısından genellikle teslimat koşulları ve belgelerin sunulması ile ilgiliyken alıcı açısından ise özellikle alıcının ödeme yapamaması durumunda bankanın ödenmemiş tutarı karşılayacağı garantisini içerir (DTÖ, 2016: 11).

Literatürde İhracat Kredi Kurumları<sup>5</sup> tarafından sağlanan kredilere dönük ihracat kredisi sigortası ve kredi garantilerinin dağılımının taraflı olduğuna dair birçok kanıt mevcuttur. Bu kanıtlar, ihracat kredi kurumları tarafından sağlanan ihracat kredisi sigortalarının dağılımının objektif olmadığına dair iddialar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu çerçevede, Blackmon'a (2014) göre daha az gelişmiş ülkeler daha fazla finansal desteğe ihtiyaç duyarken gerçekte ise ihracat kredi kurumları kredilerinden görece daha az pay alırlar. Geliştirmekte olan ülkelerin ihracat kredi kurumlarına büyük miktarda kredi borçları mevcuttur ve bu durum ise borçların sürdürülebilirliği açısından geliştirmekte olan ülkeler için kritik bir unsurdur. Bu ülkeler ise genellikle konsolidasyon işlemleri (borcun yeniden planlanması) vasıtasıyla borç yüklerini rahatlatamaz.

Herger ve Lobsiger (2010), dış ticaretin finansmanına ilişkin resmi olarak desteklenen garantilerin (kredi garantilerinin) öngörülen (tahmini) ihracatı teşvik etme hedefine ne ölçüde ulaştığını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, 2006'dan 2008'e kadar olan yıllara ait "İsviçre İhracat Riski Sigorta Planı" verileri üzerindeki çekim denklemlerine ilişkin sonuçlar, planın imalat sektöründeki ihracatı yaklaşık yüzde bir oranında arttırdığını göstermektedir. Bununla birlikte, çalışmadaki bulgulara göre Rusya, İran, Türkiye, Meksika, Endonezya gibi bazı geliştirmekte olan ülkeler ile kimya ve makine sanayi gibi bazı spesifik sektörlerde ihracat garantisinin olumlu etkisi artmaktadır. Nitekim sanayinin gelişmesi büyüme açısından elzemdir.

Badinger ve Url (2013) 2008 yılı için Avusturya'nın ihracat kredisi garantisi kullanımının ticaret üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Bulgulara göre yüksek Ar-Ge yoğunluğu ve yüksek risk maruziyeti içeren büyük, bağımsız yerli firmalar kamu ihracat kredisi garantilerini en yoğun şekilde kullanan şirketlerdir. Janda vd. (2013) 1996-2008 yılları için 160 ülkeden oluşan panel veriyi Çek Cumhuriyeti için iki çekimli ihracat modeli oluşturarak analiz etmiştir. En Az Kesilmiş Kareler tahmincisi aracılığıyla, kredi garantilerinin, Çek Cumhuriyeti'ndeki ihracat hacmini bir kaldıraç noktası ile olumlu yönde etkileyen önemli bir faktör olduğunu bulgulamışlardır. Felbermayr ve Yalçın (2013) 2000'den 2009'a kadar Almanya'nın ihracat kredi garantilerini ve ihracat performansını ampirik olarak analiz etmiştir. Çalışma ihracat garantilerinin ihracat hacimlerini olumlu yönde

<sup>5</sup> Bkz. "ECA" (Export Credit Agency).

etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan yazarlar ihracat garantilerinin özellikle sınırlı sayıda sektör ve ihracat destinasyonu için yoğunlaştığını vurgulamaktadır.

#### **1.4. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GENEL YAPISI**

Türkiye coğrafi konum açısından iki kıta (Avrupa ve Asya) arasında bir nevi köprü konumundadır. Bu coğrafi konum Türkiye'nin dış ticaret politikası açısından oldukça etkilidir. Son yıllarda Türkiye, zamanla daha liberalleşen ve küresel ekonomiyle daha üst seviyelerde bütünleşen uluslararası açık politikalar uygulamaya başlamıştır. Bunun sonucunda Türkiye ekonomisinin gelişmesi için özelleştirmenin rolü ve ticaretin önemi daha da artmıştır. Türkiye G20 ve Avrupa Birliği nezdinde vücut bulan Gümrük Birliği üyesi, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) tarafıdır. Türkiye; tekstil, tarım ürünleri, inşaat malzemeleri, tüketici elektroniği, ev aletleri ve gemi, motorlu taşıt vb. çeşitli ulaştırma ürünleri bakımından dünyadaki önemli üreticilerinden biridir.

Türkiye özellikle de son otuz yılda geçmiş dönemlere nazaran daha dışa dönük bir ticaret politikası uygulamaktadır. Yüksek düzeyde uluslararası ticaret ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak için pazarlarını kademeli olarak genişletmekte ve gümrük tarifelerini liberalleştirici politikalar benimsemektedir. Türkiye'nin dış ticaretinin bu yeni yönünü tarihsel olarak etkileyen en önemli olaylardan biri ise ülkenin DTÖ'ye ve AB'nin Gümrük Birliği'ne üyeliğidir. Bu gelişmeler, Türk tarafının uluslararası arenada serbest ticaret ve serbestleşmeye yönelik bağlılığının artması sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Aşağıda yer alan tabloda Türkiye'nin son 10 yıllık ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı verileri yansıtılmaktadır:

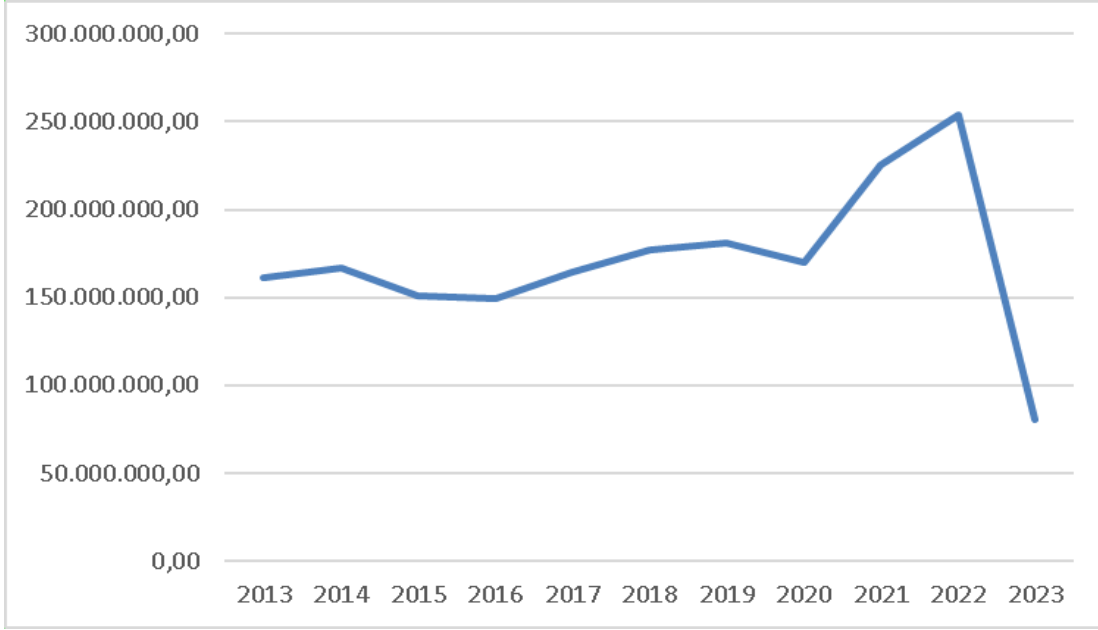
**Tablo 1: Türkiye'nin Son 10 Yıllık İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığı Verileri (TL)**

<b>Tarih</b>	<b>İHRACAT</b>	<b>İTHALAT</b>	<b>DIŞ TİCARET AÇIĞI</b>
2013	161.480.914,70	260.822.803,01	-99.341.888,31
2014	166.504.861,81	251.142.429,22	-84.637.567,41
2015	150.982.113,76	213.619.211,45	-62.637.097,69
2016	149.246.999,25	202.189.241,87	-52.942.242,62
2017	164.494.619,33	238.715.127,92	-74.220.508,59
2018	177.168.756,29	231.152.482,67	-53.983.726,38
2019	180.870.840,97	210.346.889,60	-29.476.048,63
2020	169.637.755,00	219.509.836,97	-49.872.081,97
2021	225.221.980,00	271.423.093,00	-46.201.113,00
2022	254.188.388,00	363.710.348,00	-109.521.960,00
2023	80.869.067,00	124.313.209,00	-43.444.142,00

**Kaynak: TCMB, 2023.**

Aşağıdaki grafikte ise Türkiye'nin son 10 yıldaki ihracatının gelişimi gösterilmektedir:

**Şekil 1: Türkiye'nin İhracatı 2013-2023**

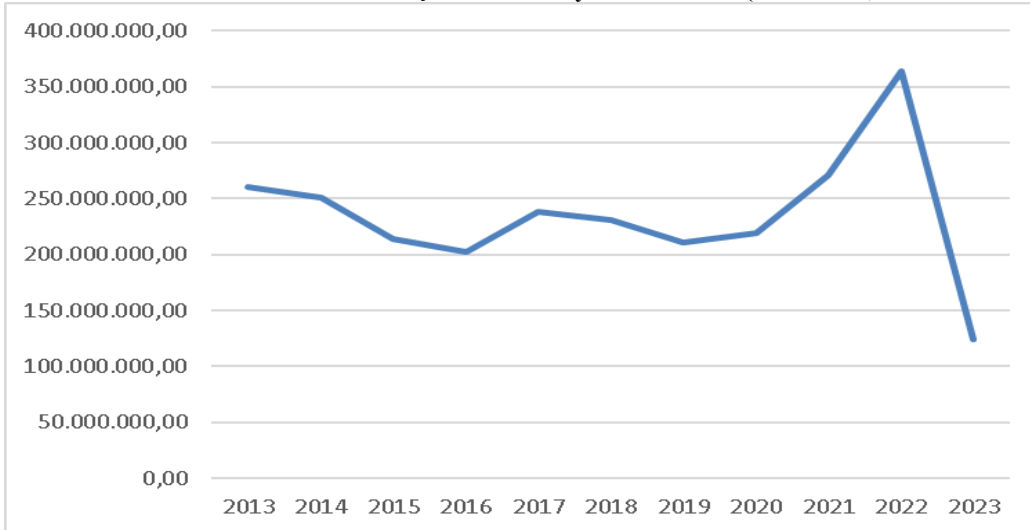


**Kaynak: TCMB, 2023.**

Yukarıda yer alan Şekil 1 incelendiğinde Türkiye'nin ihracatının özellikle de 2016'dan itibaren artış eğiliminde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ihracat rakamları dalgalı bir seyir izlemekte, pandeminin ilk ortaya çıkış dönemi olan 2020'nin ilk yarısından itibaren düşüş sergilediği anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki grafik ise Türkiye'nin son 10 yıllık ithalat rakamlarını yansıtmaktadır:

**Şekil 2: Türkiye'nin İthalatı (2013-2023)**



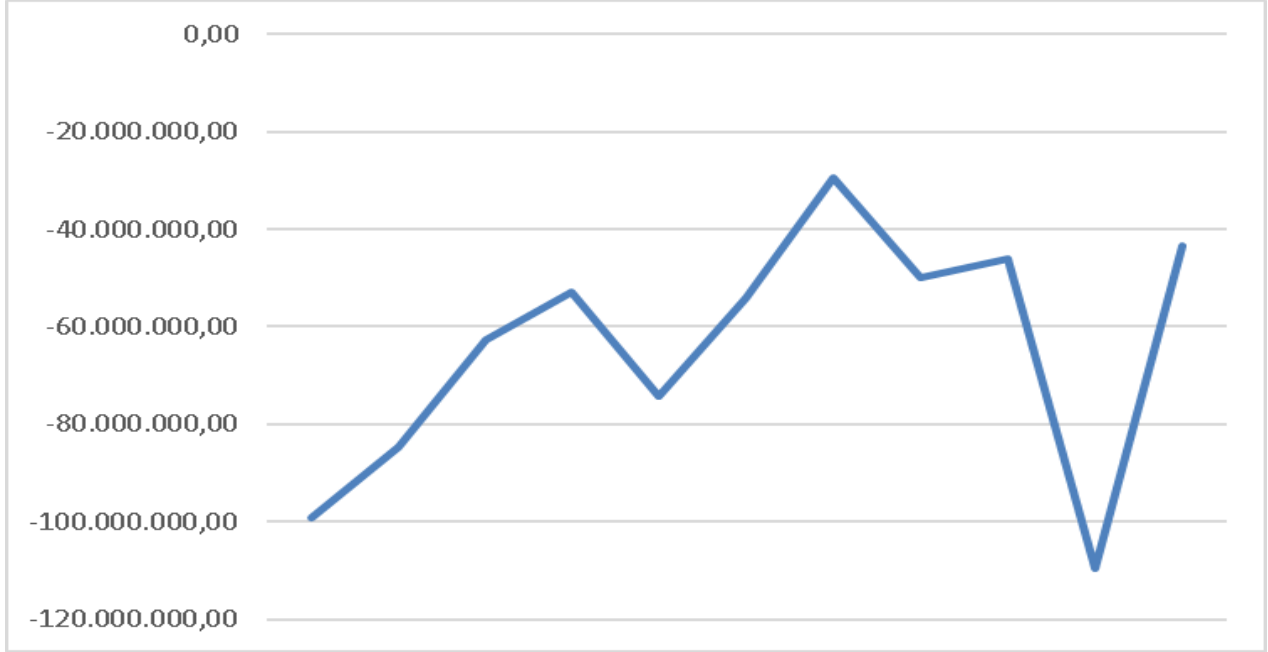
**Kaynak: TCMB, 2023.**

Yukarıda yer alan Şekil 2 incelendiğinde Türkiye'nin ithalatının 2013-2016 arası düşüş, 2016-2018 arası artış eğiliminde olduğu, 2018'de dramatik bir düşüş sergilediği ve Covid-19 pandemisinin patlak vermesinden sonra ise hızlı bir düşüş trendi sergilediği anlaşılmaktadır.



Aşağıdaki şekilde de Türkiye'nin son 10 yıllık dış ticaret açığı görülmektedir:

**Şekil 3: Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı (2013-2023)**



**Kaynak: TCMB, 2023.**

Yukarıda yer alan Şekil 3 incelendiğinde Türkiye'nin dış ticaret dönemsel artışlar ve azalışlar sergilediği anlaşılmaktadır. Özellikle de 2018 yılında patlak veren Rahip Brunson krizinde kur aşırı atmıştı. Bu dönemde TL'nin kısa sürede aşırı değer kaybetmesiyle dış ticaret açığının da hızlı bir azalış sergilediği görülmektedir. 2020'de patlak veren küresel salgından sonra ise dış ticaret açığı azalış trendi sergilemektedir.

Halihazırda özellikle de Avrupa ülkeleri Türkiye'nin dış ticaretinin ana ortaklarından ve ihracat pazarlarından biri olmaya devam etmektedir. Artan dış ticaret hacmi ve özellikle teknoloji, yönetim ve pazarlama bilgisi açısından AB ve ABD'den doğrudan yabancı yatırım (DYY) akışı, Türkiye'nin katma değer üretmesine ve ihracat yelpazesini yükseltmesine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye, komşu ülkeler ve Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki diğer devletlerle olan ilişkilerine giderek daha fazla odaklanmaya başlamıştır.

Aşağıda yer alan tabloda ise Türkiye'nin dünya ihracatındaki ve ithalatındaki payına yer verilmiştir.

**Tablo 2: Türkiye'nin Dünya Ticaretindeki Payı (2013-2021)**

TARİH	İTHALAT			İHRACAT		
	TÜRKİYE	DÜNYA	TR/DÜNYA	TÜRKİYE	DÜNYA	TR/DÜNYA
2013	2,27348E+11	1,95833E+13	0,011609277	1,91801E+11	1,98898E+13	0,009643184
2014	2,28028E+11	2,02422E+13	0,011265007	2,05376E+11	2,05969E+13	0,00997123
2015	2,29539E+11	2,0746E+13	0,01106426	2,12028E+11	2,12808E+13	0,009963342
2016	2,36416E+11	2,11717E+13	0,011166602	2,08335E+11	2,18356E+13	0,009541058

2017	2,61559E+11	2,24639E+13	0,011643499	2,34187E+11	2,29898E+13	0,010186581
2018	2,45389E+11	2,34959E+13	0,010443902	2,54828E+11	2,39894E+13	0,010622533
2019	2,33011E+11	2,38507E+13	0,009769598	2,65586E+11	2,42604E+13	0,01094732
2020	2,48642E+11	2,16138E+13	0,011503826	2,27453E+11	2,20867E+13	0,010298202
2021	2,54566E+11	2,40594E+13	0,010580741	2,84076E+11	2,41501E+13	0,011762915

**Kaynak: Dünya Bankası, 2023.**

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde ise Türkiye'nin dünya ticaretindeki payı hem ihracat hem de ithalat olarak 2013-2021 yılları arasında artış sergilediği görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaretindeki ve ekonomisindeki gelişmeye paralel olarak gerçekleşmiştir.

## **1.5. TÜRKİYE'DE İHRACAT KREDİSİ UYGULAMALARI VE TÜRK EXİMBANK**

Türkiye kronik bir dış ticaret açığına sahiptir. Türkiye'nin katma değeri düşük ürün ihracatının yüksek olması ve ithal girdi oranında zaman içinde artış gösteren ihracat, bu kronik açığın oluşmasında önemli etkenlerdir. Dış ticaret açığı kriz dönemleri dışında hizmet bilançosu fazlalarıyla dengelenmemektedir. Bu nedenle Türkiye ekonomisi uzun vadede yüksek cari açık sorunu ile karşı karşıyadır. Bu açıklar genellikle kısa vadeli sermaye akımları ile finanse edildiğinden ekonominin kırılganlığı artmaktadır (Ergeç & Kaytancı, 2021: 44-45). Tüm bu sebepler Türkiye'de ihracatın özel olarak desteklenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. İhracatı desteklemenin yollarından biri de ihracatın finansmanının sağlanmasına dönük imkanların geliştirilmesidir.

Genel olarak, Türkiye'deki ihracat şirketleri finansman gereksinimlerinin çoğunu bankacılık sektörü aracılığıyla karşılamaktadır. Ancak, Türkiye'nin kapsamlı ihtiyaçları ile sınırlı iç kaynakları arasındaki süregelen uçurum dikkate alındığında, kamu ve özel proje yatırımları için dış finansmanın ülke ekonomisi açısından ilerleyen dönemlerde de gerekli olmaya devam etmesi muhtemeldir. İhracatçılara genel olarak ihracat faaliyetleri için dış finansman sağlamaları tavsiye edilmektedir. Ticari bankalardan yerel ve yabancı para cinsinden kullanılan kısa ve orta vadeli kredilerin yanı sıra dış ticaretin finansmanı için Türkiye'de Türk Eximbank'tan uygun maliyetli TL cinsinden krediler de kullanılabilir (ITA, 2023).

Bu çerçevede, ihracat kredileri söz konusu olduğunda Türkiye'de ilk aklı gelen kurum Türkiye İhracat Kredi Bankası'dır (Türk Eximbank). Ancak, diğer özel veya kamu bankalarının veya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (KOSGEB) ihracat finansmanı hizmetlerinde buldukları da not edilmelidir.

24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar tedbirleriyle artık Türkiye liberal bir iktisat politikası benimsemeye başlamış ve temel olarak ihracata dayalı ve dışa açık bir iktisadi model benimsenmiştir. Bu gelişmeler ise yeni ekonomi modelinin sürdürülebilirliği açısından ihracatın finansmanını elzem kılmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda 21 Ağustos 1987'de daha önce Devlet Yatırım Bankası olan kurumun yerini artık Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) almıştır (Türk Eximbank, 2023b).

Bu çerçevede, *“Türk Eximbank, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta-uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi kredi programları ile desteklemektedir. Ayrıca, vadeli satış işlemlerini teşvik etmek ve bu yolla ihracat hacmini artırmak, yeni ve hedef pazarlara girilmesini kolaylaştırmak amacıyla vadeli ihracat alacaklarını iskonto etmektedir”* (Türk Eximbank, 2023a).

Aşağıda yer alan Tablo 3'te Türk Eximbank tarafından sağlanan krediler yer almaktadır (Türk Eximbank, 2023a).

**Tablo 3: Türk Eximbank Kredileri**

<b>Kısa Vadeli İhracat Kredileri</b>
Reeskont Kredisi
KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi
İhracata Hazırlık Kredisi
Sevk Sonrası Reeskont Kredisi
Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi
Sevk Öncesi İhracat Kredisi
Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi Programı
<b>Alıcı Kredileri</b>
Uluslararası Proje Kredileri
Uluslararası Ticaretin Finansmanı
Yurtiçi Bankalar Alıcı Kredileri
Yurtdışı Bankalar Alıcı Kredileri
Devlet Garantili Alıcı Kredileri
<b>Orta Uzun Vadeli İhracat Kredileri</b>
İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi
İhracata Yönelik Yatırım Kredisi
Özellikli İhracat Kredisi
Katılım Finans Yatırım Kredisi
Yurt Dışı Teminat Mektubu Programı
Marka Kredisi
İhracat Alacakları İskonto Programı
Gemi İnşa ve İhracatı Finansman Programı
Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi
Finansal Kiralama Şirketlerine Yönelik Kredi Programı
<b>Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler</b>
Turizm Kredisi
Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi
Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi
Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi
Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Köprü Kredisi
Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektubu Programı

Kaynak: Türk Eximbank (2023a).

Türk Eximbank'ın amaçları; “ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının arttırılması, girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat veya döviz kazandırma maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesi”dir. Bu amaçlar doğrultusunda banka kredi sağlamakta, kredi garantileri verme ve kredi sigortaları sağlamaktadır (Türk Eximbank, 2023b). Yukarıda yer alan Tablo 3'ten de görüldüğü üzere kurum geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Eximbank 2022 yılında toplamda 45 milyar dolar ihracat desteği sağlamıştır. Bunun 19,6 milyar

doları kredi desteği, 25,4 milyar doları ise sigorta desteğidir. (Türk Eximbank 2023a). Türk Eximbank Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Bu kısımda Türk bankacılık sektör yapısı, sektörün tarihsel gelişimi, Türkiye’de bankacılık sektörüne ilişkin güncel temel veri ve göstergeler ile özellikle de Türk bankacılık sektörüne ilişkin dış ticaret kredilerine ilişkin temel veriler analiz edilmiştir.

#### 2.1. GENEL OLARAK TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Türkiye’de bankacılık sisteminin kökleri aynı zamanda Türk Bankacılık Sisteminin başlangıcı da sayılan Osmanlı Bankası’nın kurulduğu sene olan 1856 yılına kadar uzanır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde (1863-1919 döneminde), kamu sektörü borçlanması için fon sağlama işlemlerinden büyük ölçüde bankacılık sistemi sorumluydu. Osmanlı Devleti, ilk kez Kırım Savaşı’ını (1856) finanse etmek için borçlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise bankacılık sistemi büyük ölçüde yerli sanayinin kurulması görevini üstlenmiştir. Tarım, imalat ve madencilik gibi çeşitli sektörleri güçlendirmek ve finanse etmek amacıyla genellikle devlet bankaları kurulmuştur. 1950’li yıllarda ise ülkede özel sektörün güçlendirilmesine paralel olarak bazı özel bankalar da kurulmuş ve iktisadi faaliyetlerin finansmanına destek olmaya başlamıştır. 1960-1980 yılları arasında mali baskınlık modelinin uygulanması neticesinde bankacılık sektörü görece zayıflamış, tasarruf oranları düşmüş ve finansal varlıklar reel olarak aşınmıştır. 1980’li yıllardan itibaren, önce ülkede döviz rejiminin serbestleştirilmesi ve ardından da ekonomide sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle liberal ekonomi dönemi başlamıştır. Hem finansal piyasaların serbestleştirilmesi hem de liberal bir piyasa ekonomisi için kurumsal ve yasal altyapının oluşturulmasına yönelik girişimler sonucunda tasarruflar artış sergilemiştir. Bu dönemde başta bankacılık sektörü olmak üzere tüm finansal sistem hızla büyüme kaydetmiş, milli gelirdeki artış hızlanmış, sermaye piyasaları oluşmuş, yeni finansal araçlar piyasaya sürülmüş ve kullanıma sokulmuştur. 1990’lı yıllarda kamu kesiminin kontrolsüz biçimde borçlanması ve enflasyon gibi sebeplerle mali ve ekonomik istikrarsızlıklar artmıştır. 1994, 1998 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin ardından bankacılık sektörü 2001 yılında kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Yeniden yapılanma kapsamında batan bankalar sistemden çıkarılmış, kamu bankalarının görev zararları finanse edilmiş ve bankacılık sektörüne öz sermaye takviyesi yapılmıştır. Ayrıca, kamu denetim fonksiyonu özerk bir kurum olarak yeniden yapılandırılmış, bankaların risk yönetim sistemleri yenilenmiş; kurumsal ve yasal altyapı yeniden düzenlenmiştir.

2001 yılındaki yeniden yapılanma süreci, hem bankacılık sektörünün finansal olarak güçlenmesini hem de serbest piyasalara dayalı liberal bir finansal yapının oluşturulmasını tamamlayıcı nitelik arz etmiştir. 1980’li yıllarda ilk reform evresini geçiren bankacılık sektörü, 2001 yılındaki yeniden yapılanma süreciyle dönüşümünü tamamlamıştır. 2001 yılından sonra ülke ekonomisi hızla büyümüş, tasarruflar ve yatırımlar artış sergilemiştir. Bu hızlı ekonomik büyümede bankacılık sektörü belirleyici aktörlerden biri olmuştur. Toplam yatırımlardaki hızlı büyüme, kredilerin toplam aktifler içindeki payının yükselmesi ve dış kaynak kullanımının artması durumları özellikle de bankacılık sektörünün katkılarıyla gerçekleşmiştir. Sektördeki olumlu gelişmeler yabancı sermayeyi de ülkeye çekmeye başlamış; 2005 yılından itibaren bankacılık sektörüne yoğun bir

sermaye girişi yaşanmıştır. 2008 küresel finansal ve ekonomik krizi ve sonrasında tüm dünyada finansal koşulların kötüye gittiği dönemde Türkiye bankacılık sektörü kamu sektöründen çeşitli destekler ve fonlar talep etmeksizin görece sağlıklı bir şekilde işleyişini sürdürmeyi başarmış ve iktisadi aktiviteleri finanse etmeye devam etmiştir (TBB, 2019: 9-10).

Ancak, günümüzde bankacılık sektörü, Türkiye gibi büyük bir ekonomide beklenenden daha az finansal aracılık rolü icra etmektedir. Devlete ait üç ticari banka ve Türkiye'nin en büyük dokuz özel bankası, ülkedeki toplam banka varlıklarının %90'ını oluşturmaktadır. Türk bankaları genellikle temel bankacılık hizmetleri, menkul kıymet komisyonculuğu ve diğer hizmetleri sunmaktadır. Borsa İstanbul, eski İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), İstanbul Altın Borsası ve Türkiye Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasını tek çatı altında birleştirmiş olan yapıdır ve böylece Türkiye'nin tek borsa kuruluşudur. Sermaye piyasası faaliyetlerinin gözetiminden Ankara merkezli Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) sorumludur. Bankacılık sisteminin bütünlüğünden ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sorumludur. BDDK, diğer hususların yanı sıra, öncelikle, likidite gereksinimlerini karşılamalarını sağlamak için bankacılık faaliyetlerini denetlemekte ve bankacılık yasalarını uygulamaktadır. BDDK ayrıca Türkiye'de banka kurma ve işletme izni vermeye ve batık bankaların tasarrufunu yönetmeye/belirlemeye yetkilidir. Türkiye'de para ve döviz kuru politikalarının yönlendirilmesinden birinci derecede TCMB sorumluyken, hazinenin yönetiminden ise Hazine ve Maliye Bakanlığı sorumludur (ITA, 2023).

Bankacılık sektörüne ilişkin genel güncel göstergeler incelendiğinde, 2023 yılı şubat ayı itibarıyla Türk Bankacılık Sektörünün toplam aktifleri 15.034.371 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, 2023 yılı şubat ayı itibarıyla bankacılık sektöründe en büyük aktif kalemi olan krediler 8.054.958 milyon TL, menkul değerler ise 2.528.165 milyon TL düzeyindedir. Takipteki alacakların toplam krediler içindeki payı %1,93 olarak gerçekleşmiştir. Bankaların en büyük fon kaynağı olan mevduatlar, bir önceki yıl sonuna göre %6,5 artarak 9.437.901 milyon TL düzeyine yükselmiştir. Bankaların toplam özkaynakları ise 2023 yılında 1.487.723 milyon TL düzeyine yükselmiştir (BDDK, 2023).

Türk bankacılık sektörü Türk finansal sisteminde %80'e yakın payla en büyük paya sahip sektördür (Doğan vd., 2007: 197; TBB, 2012: 27) ve bu nedenle de sektörün performansı Türkiye ekonomisinin genel istikrarını doğrudan etkileyebilecek güce ve öneme sahiptir. Ayrıca, Türk bankacılık sektörüne Covid-19 pandemisinin etkisi gelişmiş ekonomilerdeki emsallerine görece sınırlı düzeyde kalmıştır ve 2022'nin ilk yarısında sürpriz bir şekilde sektörün karlılığı yaklaşık iki katına çıkmıştır (TBB, 2023b). Diğer yandan, Türk bankacılık sektörü farklı türde bankaları bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, Türk bankacılık sektöründe kamu ve özel sermayeli mevduat bankaları bir arada faaliyet göstermektedir. Ayrıca, katılım bankaları (eski adıyla: "özel finans kurumları") klasik bankacılık sistemi içerisindeki mevduat bankaları ile eşit statüye sahiptir. Ancak, katılım bankaları, geleneksel bankacılıktan birkaç noktada ayrılan İslami finans anlayışına dayalı olarak faaliyet göstermektedir. Her iki bankacılık grubu arasındaki temel fark ise "faiz yasağı" noktasında ortaya çıkmaktadır. Konvansiyonel bankacılık faize izin verirken, katılım bankacılığı buna karşıdır. Alternatif olarak katılım bankaları, tüm ekonomik işlemlerin varlığa dayalı olması gereken "kar-zarar paylaşımı esaslı" çerçevesinde faaliyette bulunur (Beck vd., 2013). Ayrıca, katılım

bankacılığında spekülasyon yapmak ve İslam hukukuna göre “ahlaksız sektörler”e (alkol ve domuz eti gibi) finansman sağlanması da yasaktır. Bununla birlikte, katılım bankacılığı sistematığı amaç ve işlev bakımından büyük ölçüde mevduat bankalarının sistemine benzerlik arz eder (Ada ve Dalkılıç, 2014; Yağlı, 2023).

Kalkınma bankaları özellikle de gelişmekte olan ekonomilerde sermaye yetersizliği ile karşı karşıya olan firmalara veya büyük endüstriyel işletmelerin gerçekleştireceği yatırımlara finansal kaynak ve teknik yardım sağlayarak sınai gelişmenin hızlandırılması amacını takip eden finansal kuruluşlardır (TÜBA, 2023: 5). Sermaye piyasası araçlarını halka satmak suretiyle fon sağlayan ve bu fonları yatırımcıya kanalize eden yatırım bankaları ise, halkın orta ve uzun vadede kullanmayacağı tasarruflar ile firmaların (dış ticaret yapanlar da dahil) orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Bu suretle kalkınma ve yatırım bankacılığı dış ticaret faaliyetlerini dolaylı olarak destekler niteliktedir.

## 2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER

Bu kısımda Türk bankacılık sektörünün yapısal analizi 2013-2021 yılları arası verileri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Türk bankacılık sektörüne ilişkin olmak üzere öncelikle banka, şube ve personel sayıları, ardından çeşitli finansal göstergeler ve bilanço büyüklüklerine ilişkin rakamlar sunulmuştur.

Türkiye’de bankacılık sektörü, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca işlevleri açısından; (i) mevduat bankaları, (ii) katılım bankaları ile (iii) kalkınma ve yatırım bankaları olarak üç temel işlevsel gruba ayrılır. Mevduat bankaları ise sermaye yapıları bakımından; (i) kamusal sermayeli mevduat bankaları, (ii) özel sermayeli mevduat bankaları ve (iii) yabancı sermayeli mevduat bankaları olarak sınıflandırılır. Bununla birlikte, TMSF’ye devredilen bankalar da mevcuttur.

Aşağıda yer alan tabloda 2013-2021 yılları arası Türk bankacılık sektörüne ilişkin banka sayıları yer almaktadır:

**Tablo 4: Türk Bankacılık Sektörü Banka Sayıları (2013-2021)**

Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Mevduat Bankaları</b>	32	34	34	34	33	34	34	34	35
-Kamusal Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3	3
-Özel Sermayeli	11	11	9	9	9	9	9	8	8
-Yabancı Sermayeli	17	19	21	21	20	21	21	21	21
-TMSF’ye Devredilen Bankalar	1	1	1	1	1	1	1	2	3
<b>Kalk. ve Yat. Bankaları</b>	13	13	13	13	13	13	13	14	16
<b>Toplam</b>	<b>45</b>	<b>47</b>	<b>47</b>	<b>47</b>	<b>46</b>	<b>47</b>	<b>47</b>	<b>48</b>	<b>51</b>

Kaynak: TBB (2023b).

Yukarıda yer alan tablodaki verilere göre 2021 itibarıyla Türk bankacılık sektöründe toplamda 51 banka bulunmaktadır. 2013’te ise bu rakam 45’tir. 2021 yılı itibarıyla 51 bankanın 35’i mevduat bankasıyken 16 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir. Bankalar arasında aynı yıl için

3 adet mevduat bankası kamusal sermayeli bankadır ve 8 banka ise özel sermayeli mevduat bankasıdır.

Aşağıdaki tablolarda ise Türk bankacılık sektörüne ilişkin temel finansal göstergeler özet olarak yer almaktadır:

**Tablo 5: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler (2013-2021) (Milyon TL)**

Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mevduat Bankaları	1.565	1.803	2.129	2.452	2.920	3.399	3.899	5.276	7.874
-Kamusal Sermayeli	482	561	673	801	1.010	1.246	1.526	2.321	3.279
-Özel Sermayeli	831	950	850	968	1.130	1.256	1.394	1.731	2.699
-Yabancı Sermayeli	250	290	602	679	777	892	975	1.219	1.891
-TMSF'ye Devredilen Bankalar	0.815	2	3	2	2	3	3	3	5
Kalk. ve Yat. Bankaları	70	84	106	142	174	257	302	387	614
<b>Toplam</b>	<b>1.635</b>	<b>1.888</b>	<b>2.235</b>	<b>2.595</b>	<b>3.095</b>	<b>3.656</b>	<b>4.201</b>	<b>5.663</b>	<b>8.489</b>

Kaynak: TBB (2023b).

Yukarıda yer alan Tablo 5'te Türk bankacılık sektörüne ilişkin toplam aktifler yer almaktadır. Bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin en fazla olduğu grubun mevduat bankaları olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bankacılık sektörünün tamamına ilişkin toplam aktiflerin 2013'ten 2021 yılına 5 kattan fazla artış sergilediği görülmektedir.

**Tablo 6: Türk Bankacılık Sektörü Krediler ve Alacaklar (2013-2021)**

Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mevduat Bankaları	9,63E+04	1,15E+05	1,38E+05	1,61E+05	1,93E+05	2,15E+05	2,67E+05	3,55E+05	4,78E+05
Kamusal Sermayeli	2,83E+04	3,48E+04	4,37E+04	5,39E+04	6,86E+04	8,43E+04	1,15E+04	1,61E+04	2,08E+05
Özel Sermayeli	5,26E+04	6,14E+04	5,55E+04	6,34E+04	7,36E+04	7,66E+04	8,85E+04	1,14E+05	1,59E+05
Yabancı Sermayeli	1,55E+04	1,84E+04	3,84E+04	4,33E+04	5,06E+04	5,44E+04	6,41E+04	8,01E+04	1,1E+05
TMSF'ye Devredilen Bankalar	0,001	0,002	1	1	1	1	2	2	3
Kalk. ve Yat. Bankaları	52	63	80	1,09E+04	1,42E+04	2,1E+08	2,41E+04	3E+04	4,65E+04
<b>Toplam</b>	<b>1,02E+05</b>	<b>1,21E+05</b>	<b>1,46E+05</b>	<b>1,72E+05</b>	<b>2,07E+05</b>	<b>2,36E+05</b>	<b>2,92E+05</b>	<b>3,85E+05</b>	<b>5,25E+05</b>

Kaynak: TBB (2023b).

Yukarıdaki Tablo 6 incelendiğinde krediler ve alacaklar kaleminde bankacılık sektöründe en büyük payın mevduat bankalarına ait olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün tamamı göz önüne alındığında ise krediler ve alacaklar kaleminde 2013-2021 döneminde yaklaşık 5 kat artış olduğu görülmektedir.



**Tablo 7: Türk Bankacılık Sektörü Mevduat (2013-2021) (Milyon TL)**

Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Mevduat Bankaları</b>	943	1.057	1.250	1.462	1.713	2.036	2.474	3.308	5.011
-Kamusal Sermayeli	324	348	418	497	614	759	996	1.501	2.165
-Özel Sermayeli	478	540	494	576	658	746	867	1.051	1.640
-Yabancı Sermayeli	140	168	336	388	439	530	610	755	1.205
-TMSF'ye Devredilen Bankalar	0,013	0,024	0,852	0,444	0,092	0,092	0,158	0,239	0,587
<b>Kalk. ve Yat. Bankaları</b>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<b>Toplam</b>	943	1.057	1.250	1.462	1.713	2.036	2.474	3.308	5.011

Kaynak: TBB (2023b).

Tablo 7'de yer alan ve Türk bankacılık sektöründe mevduat kalemini yansıtan verilere bakıldığında mevduatların 2021 yılında 5.011.889.087 TL olarak gerçekleştiği ve böylece mevduatların 2021 yılında 2013 rakamlarına göre 5 kattan fazla artış sergilediği anlaşılmaktadır.

**Tablo 8: Türk Bankacılık Sektörü Özkaynaklar (2013-2021) (Milyon TL)**

Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Mevduat Bankaları</b>	165	201	228	262	314	367	425	519	613
-Kamusal Sermayeli	45	59	67	78	95	114	135	182	192
-Özel Sermayeli	94	110	93	106	128	148	170	197	249
-Yabancı Sermayeli	25	30	65	76	89	103	118	138	170
-TMSF'ye Devredilen Bankalar	0,615	0,602	0,6	0,666	0,642	0,728	0,709	0,664	0,660
<b>Kalk. ve Yat. Bankaları</b>	18	21	23	26	30	37	44	52	64
<b>Toplam</b>	<b>184</b>	<b>222</b>	<b>251</b>	<b>288</b>	<b>345</b>	<b>405</b>	<b>470</b>	<b>571</b>	<b>677</b>

Kaynak: TBB (2023b).

Tablo 8'de Türk bankacılık sektörüne ilişkin özkaynaklar kalemi yer almaktadır. Özkaynaklar kalemi TMSF'ye Devredilen Bankalarda incelenen dönem içinde düşüş sergilerken diğer gruplarda ise bu kalemin aynı dönem için artış trendinde olduğu görülmektedir.

**Tablo 9: Türk Bankacılık Sektörü Net Kar (2013-2021) (Milyon TL)**

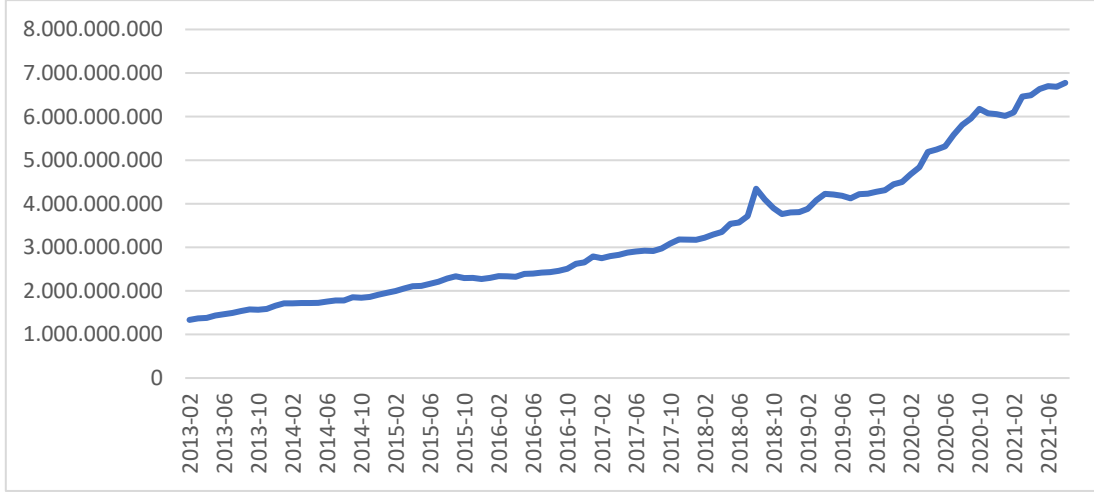
Bankalar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Mevduat Bankaları</b>	22	22	23	34	44	47	40	48	77
-Kamusal Sermayeli	7	8	9	11	15	14	10	15	11
-Özel Sermayeli	13	12	9	13	16	18	16	20	39
-Yabancı Sermayeli	1	2	5	8	12	14	14	13	26
-TMSF'ye Devredilen Bankalar	0,036	0,023	0,021	0,088	0,067	0,086	0,135	0,031	0,03
<b>Kalk. ve Yat. Bankaları</b>	1	1	1	2	2	3	5	6	9
<b>Toplam</b>	<b>23</b>	<b>24</b>	<b>25</b>	<b>36</b>	<b>47</b>	<b>51</b>	<b>46</b>	<b>54</b>	<b>87</b>

Kaynak: TBB (2023b).

Tablo 9 ise Türk bankacılık sektörüne ilişkin net kar kalemini yansıtmaktadır. Tablodaki rakamlar incelendiğinde Türk bankacılık sektöründe net kar kaleminin 2013-2021 yılları arasında genel olarak artış sağladığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablolarda yer alan rakamlar aşağıda görsel sunumlar olarak verilmiştir. Bu çerçevede, aşağıda yer alan şekilde Şubat 2013 ve Ağustos 2021 arası dönem için Türk bankacılık sektörüne ilişkin toplam aktifler yer almaktadır:

**Şekil 4: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi)**

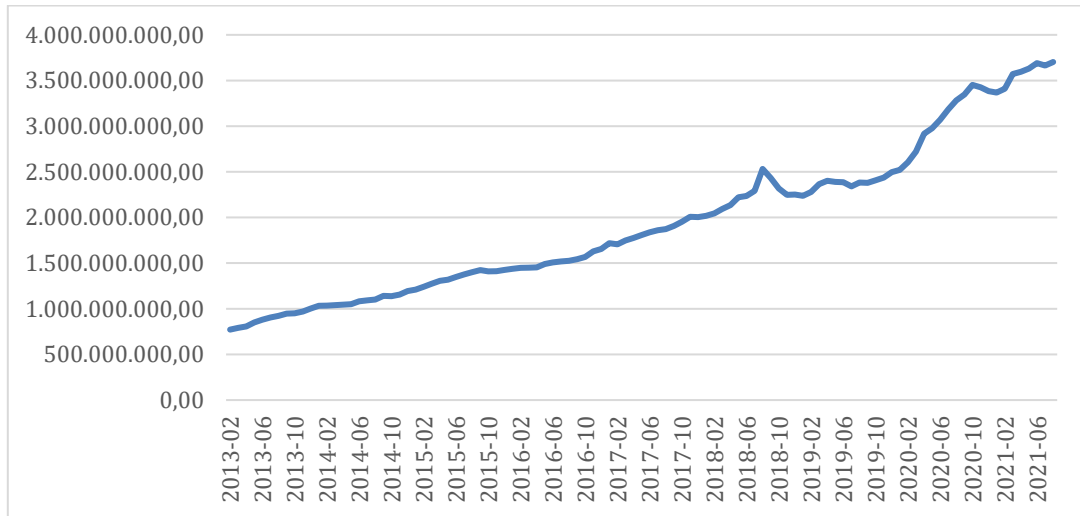


Kaynak: TCMB (2023).

Yukarıdaki şekil incelendiğinde Türk bankacılık sektörüne ilişkin sektörel bilanço bazında toplam aktiflerin istikrarlı şekilde artış sergilediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, özellikle de küresel Covid-19 salgınının patlak verdiği dönem olan 2020 yılından itibaren sektörün aktifler kaleminde gerçekleşen artış daha dramatik şekilde görülebilir. Nitekim bu dönemde izlenen düşük faiz politikası enflasyonist etkilere sebep olmuş ve bankalar kredi kullandırma konusunda isteksiz davranarak daha çok portföy yatırımlarına yönelmeyi tercih etmişlerdir.

Aşağıda yer alan şekilde Şubat 2013 ve Ağustos 2021 arası dönem için Türk bankacılık sektörüne ilişkin toplam kredi hacmi yer almaktadır:

**Şekil 5: Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi Hacmi (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi)**

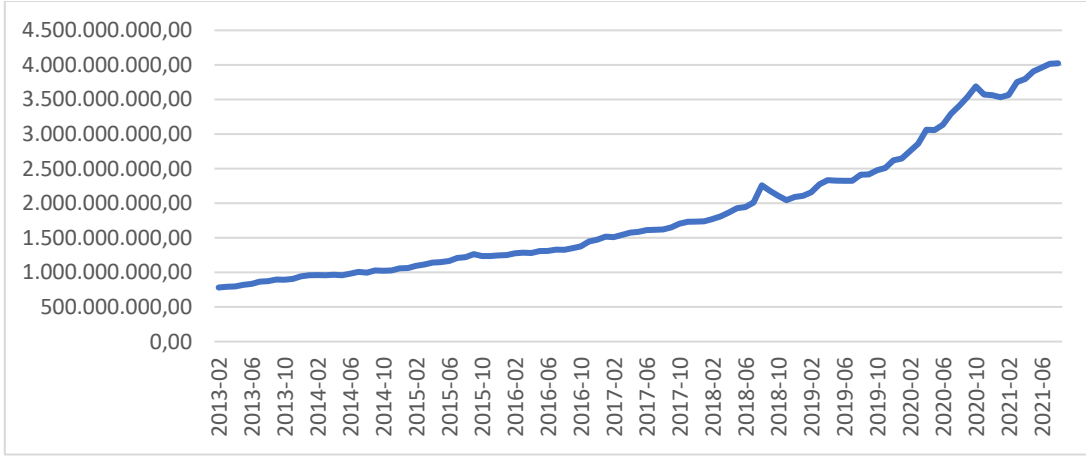


Kaynak: TCMB (2023).

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü üzere Türk bankacılık sektörü toplam kredi hacmi ilgili dönem itibariyle özellikle de 2013-2018 arası olmak üzere göreceli bir istikrarlı artış sergilemiştir. 2018 yılında Rahip Brunson krizinin yaşandığı dönemde ABD tarafından Türkiye aleyhine açıklanan yaptırımlar neticesinde ABD Doları/TL kuru ve buna bağlı olarak yerel faiz oranları aşırı artış sergilemişti. Bu dönemde yüksek faiz oranlarının getirdiği yüksek karlılık imkanından faydalanmak isteyen bankaların kredi musluklarını açması neticesinde 2018 yılında kredi hacminde yapay ve kısa süreli bir aşırı yükselme gerçekleşmiştir. 2019 sonundan 2020 Kasım ayına kadar olan hızlı yükseliş ise büyük oranda Covid-19 pandemisinin negatif etkilerini kontrol altına alma amacıyla kamu bankaları tarafından kullanılan kredilerden kaynaklıdır.

Aşağıdaki şekilde Türk bankacılık sektör bilançosuna ait mevduat kalemi verisi yer almaktadır:

**Şekil 6: Türk Bankacılık Sektörü Mevduat (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi)**

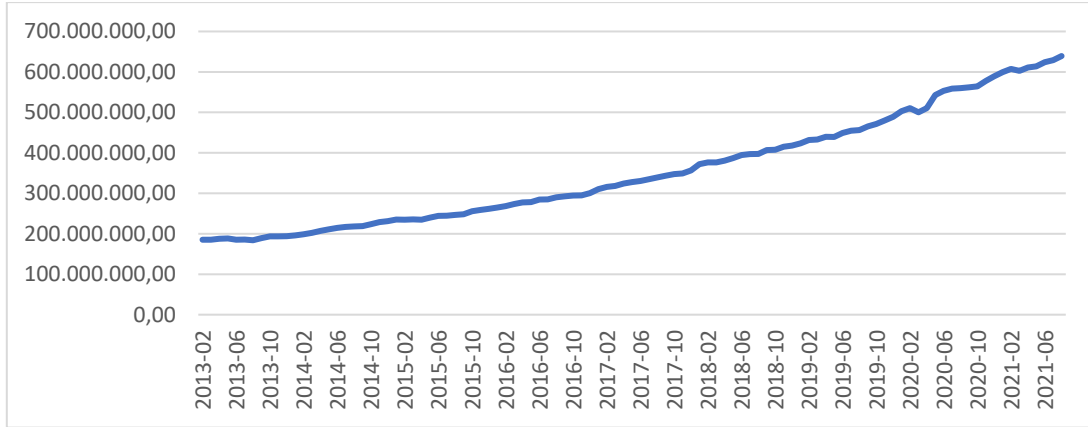


Kaynak: TCMB (2023).

Yukarıda yer alan şekil incelendiğinde Türk bankacılık sektör bilançosuna ait mevduatların incelenen dönem içerisinde genel itibariyle istikrarlı olmak üzere artan oranda bir artış sergilediği anlaşılmaktadır. Sektör bilançosu dahilindeki mevduatlar kaleminin 2018 yılında yaşanan Rahip Brunson krizi sırasında kurun aşırı artışını frenlemek için yapılan faiz arttırmaları neticesinde faiz oranlarının aşırı şekilde yükseldiği dönemde benzer şekilde hızlı bir yükseliş sergilediği anlaşılmaktadır. Diğer yandan, 2021 yılında uygulanan düşük faiz politikasıyla birlikte mevduatlarda aynı yılda ise ani bir düşüş gerçekleşmiştir.

Aşağıda yer alan şekilde Şubat 2013 ve Ağustos 2021 dönemi için Türk bankacılık sektörüne ait özkaynaklar kalemi verisi yer almaktadır:

**Şekil 7: Türk Bankacılık Sektörü Özkaynaklar (Bin TL) (02-2013 ve 08-2021 Dönemi)**



Kaynak: TCMB (2023).

Bankacılık sektörü özkaynaklar verisinin incelenen dönemde artış trendinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak, söz konusu kalemin Covid-19 salgınının etkilerinin ilk ortaya çıktığı zaman dilimi olan 2020 yılı içerisinde ani bir düşüş yaşadığı görülmektedir.

### 2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ DIŞ TİCARET KREDİLERİ

Türk bankacılık sektöründe başta Türk Eximbank olmak üzere muhtelif bankalarca kullanılan dış ticaret kredileri hem bankacılık sektöründe hem de dolaylı olarak reel sektörde önemli bir yer tutar. Nitekim dış ticaret kredileriyle dış ticaretin finansmanı sağlanmakta, bu da reel üretimi teşvik edici rol oynamaktadır.

Aşağıda yer alan Tablo 10'da Türkiye'de bankalar tarafından kullanılan İthalat ve İhracat Kredileri (Toplam-Milyon TL) verisi yansıtılmaktadır:

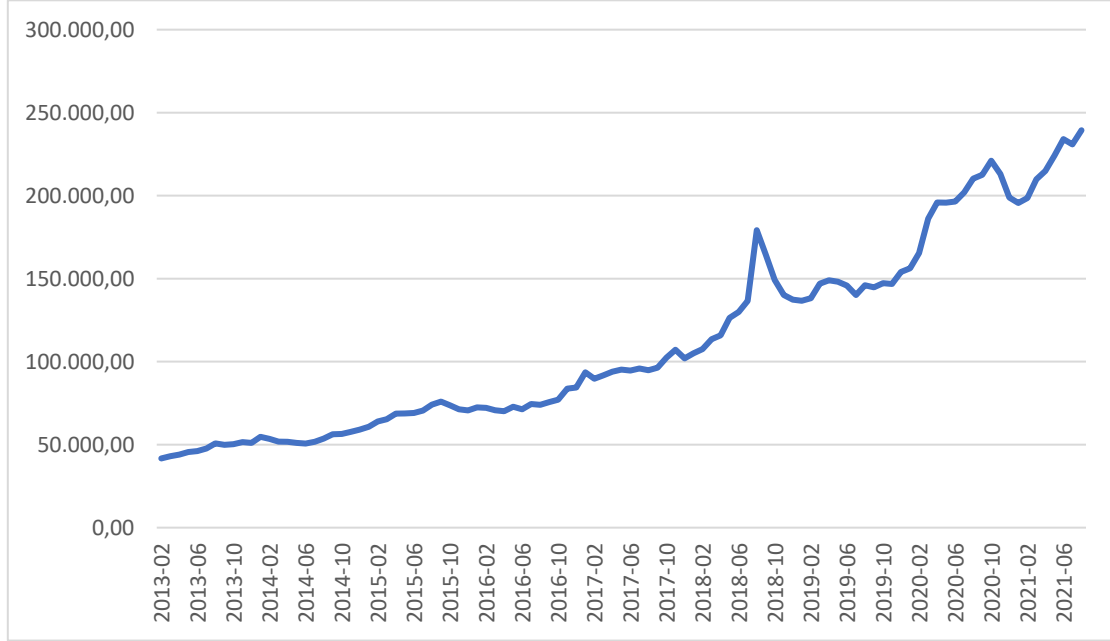
**Tablo 10: Türkiye'de Bankalar Tarafından Kullanılan İthalat ve İhracat Kredileri (Toplam-Milyon TL)**

Yıl	Toplam İhracat Kredileri	Toplam İthalat Kredileri
2013	51.040,85	2.769,88
2014	59.074,89	2.880,76
2015	70.644,84	2.632,28
2016	84.437,83	2.956,82
2017	101.922,04	4.058,63
2018	137.372,18	4.436,08
2019	154.008,30	4.578,30
2020	198.892,29	6.900,03
2021	313.868,94	16.603,42

Kaynak: BDDK, 2022.

Tablo 10'daki rakamlar göz önüne alındığında hem ihracat kredilerinin hem de ithalat kredilerinin 2013-2021 yılları arası dönemde artış sergilediği anlaşılmaktadır. Aşağıda yer alan Şekil 8 ve Şekil 9'da ise Tablo 10'da yansıtılan verilerin aylık frekanslarla görsel sunumları yer almaktadır:

**Şekil 8: İhracat Kredileri (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) (Milyon TL)**

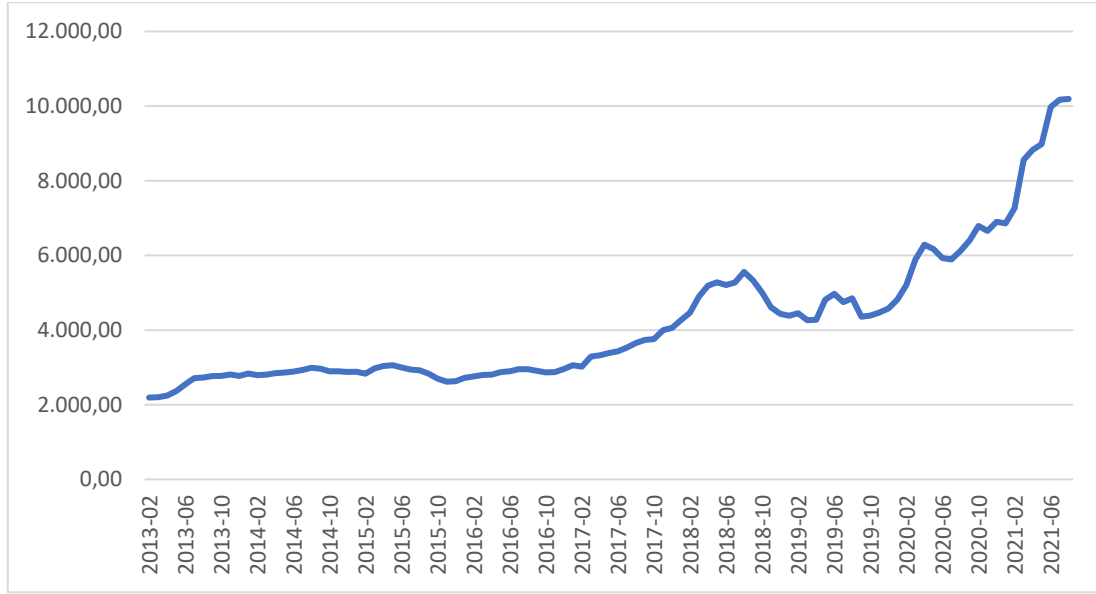


Kaynak: BDDK, 2022

Şekil 8 incelendiğinde ilgili dönemde ihracat kredilerinde sürekli bir artış trendi olduğu görülmektedir. 2018 son çeyreği ve 2019'un ilk yarısında azalan ihracat kredilerinin 2020 itibariyle tekrar artışa geçtiği anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki Şekil 9'da ise Türkiye'de ithalat kredi hacmi verisi yansıtılmaktadır:

**Şekil 9: İthalat Kredileri (02-2013 ve 08-2021 Dönemi) (Milyon TL)**



Kaynak: BDDK, 2022

Şekil 9’da yansıtıldığı üzere ithalat kredilerinin ilgili dönemde dalgalı bir seyir içinde artış trendi sergilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca ithalat kredi hacminin kur artışına da paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Nitekim 2018 yılında ve de kurun hızlıca yükseldiği 2020 sonrası dönemde ithalat kredilerinde de aynı şekilde artış görülmüştür.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### DIŞ TİCARET KREDİLERİ İLE DIŞ TİCARET HACMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DENEYSEL OLARAK İNCELENMESİ

Bu kısımda, öncelikle ilgili literatür incelenmiş olup, literatür taramasını takiben ise çalışmamız dahilinde gerçekleştirilmiş olan ampirik (ekonometrik) analizler yer almaktadır. Analizler, Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasındaki potansiyel nedensellik ilişkisini ve bu kredilerin Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda “*Granger Nedensellik Testi*” ve “*En Küçük Kareler zaman serisi regresyon*” yöntemleri kullanılmıştır.

#### 3.1. LİTERATÜR TARAMASI

“*Literatür taraması*”, en genel manada, belirli bir konuyla ilgili bilgilerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını, konunun eleştirel bir değerlendirmesinin oluşturulmasını ve aynı zamanda bahsi geçen konunun potansiyel zayıflıklarının ortaya çıkarılmasını veya daha fazla araştırılması gereken kavramların, teorilerin ve/veya iddiaların sorunsallaştırılmasını amaçlayan metodolojik bir yaklaşımdır (Boell & Cecez-Kecmanovic, 2015). Bu bağlamda, bir anlatsal (sözel) literatür taramasının kullandığı içerikte seçici olmasının, ilerlemeyi ve teorinin gelişimine katkı sağlamayı amaçlamasının, bu tarzda bir çalışmanın münferit olarak kapsamlı olmasından çok daha önemli olduğu söylenebilir. Anlatsal literatür incelemeleri yönetim, finans ve ekonomi ile ilgili birçok çalışmada yaygın olarak uygulanmıştır (Bkz. Gott vd., 2011; Ricciardi, 2004; Wet, 2005).

Çalışmanın konusuyla ilgili literatür tarandığında dış ticaretin finansmanı ve bunun dış ticaret faaliyetleri üzerindeki etkilerinin incelendiği pek çok çalışmanın mevcudiyeti söz konusudur. Eck, Engemann ve Schnitzer (2014), firmaların, uluslararası işlemlerle ilgili yüksek belirsizliği azaltan bir kalite sinyali işlevi gördüğü için, peşin nakit kullanımını yoğun bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Modellerinde, asimetric bilgi sorunları, bu firmalar için sadece banka finansmanı mevcutsa, daha az üretken firmaları ihracat yapmaktan caydırmaktadır. Ancak, yabancı alıcılar tarafından avans sağlanması durumunda asimetric bilgi sorununu azaltmakta ve böylece geleneksel banka finansmanı ile ihracat yapamayan firmaların ihracata katılımını teşvik etmektedir. Bu sonuç, doğal olarak, asimetric bilgi sorunu işlemin gerçekleşmesini caydırıyorsa, ihracatçılara peşin nakit sağlayamayan ithalatçılar için ihracat sigortası sağlanabileceğini içermektedir.

Alhatti ve Konak (2022) TCMB ve TÜİK’ten temin ettikleri verilerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında ithalat ve ihracat ile dış ticarete dönük sağlanan krediler arasındaki ilişkiyi ampirik yöntemlerle test etmişlerdir. Çalışmalarında ihracattan toplam kredilere doğru %5; ithalattan toplam kredilere doğru %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Çalışmada, toplam kredilerden ihracat ve ithalata doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Gerçekleştirdikleri regresyon analizinde ise ihracattaki artışın toplam kredileri azalttığı bulgulanmış, ithalattaki artış ile toplam krediler arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Brunner (2015), resmi ihracat kredisi ve sigorta pazarındaki kusurların Afrika ve Asya bölgelerindeki ticaret büyümesi üzerindeki etkisini, 2005-2012 dönemi için üç aylık veriler üzerinde bir panel veri regresyonu kullanarak analiz etmiştir. Araştırma, ihracat kredisi ve sigorta piyasasının güçlendirici etkileşiminden ve ticarete ihracat çeşitliliği açısından önemli ölçüde olumlu bir etki tespit etmektedir.

Brandi ve Schmitz (2015), 2005-2013 dönemi için dış ticaret finansmanının mevcudiyetinin dış ticaret faaliyetleri üzerindeki etkisini araştırmak için iki aşamalı bir enstrümantasyon yaklaşımı kullanmaktadır. Ticaret sonuçlarının tek taraflı ağırlık modeli, taahhütlerdeki yüzde bir artışın, gelecek yıl toplam ithalatta yüzde 0,27-0,54'lük bir artışın takip ettiğini göstermektedir. Çalışmaya göre, sağlıklı bir ithalatçı-ihracatçı ilişkisini teşvik etmek için ticari açıklık da önemlidir. Bir ülke ticarete daha açık olduğunda, daha sık mal alışverişi, güvenilir ithalatçı-ihracatçı ilişkilerini destekler ve böylece ticaret ortakları, ticaret finansmanı araçlarına çok fazla güvenmek zorunda kalmaz.

Agarwal ve Wang (2016), 226 ülke, 94 sektör ve 2007'den 2013'e uzanan ve 7 yılı kapsayan üç boyutlu bir panel kullanarak ABD İhracat-İthalat Bankası'nın ABD'nin ihracatı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Düzey panel veri seti, sonuçları, ABD İhracat-İthalat Bankası'nın sektörler içinde ve sektörler arasında ihracatı teşvik etmedeki genel etkisizliğini bulgulamıştır. Çalışmada elde edilen bulgular ayrıca, havacılık parçaları ve ürünleri dışındaki sektörlerin ABD İhracat-İthalat Bankası'nın yetkilerinden yararlanma olasılığının daha yüksek olduğunu ve ABD İhracat-İthalat Bankası'nın daha büyük işletmelere yönelik yetkilendirmelerinin ihracatı teşvik etmede daha etkili görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu konu Niepmann ve Schmidt (2016) tarafından farklı bir bakış açısıyla da incelenmiştir. Niepmann ve Schmidt (2016) teminat mektuplarını ihracatçılar için bir risk azaltıcı araç olarak incelemekte ve bankaların bu garanti araçlarını ihraç ederek ihracat modellerini nasıl etkilediğini yanıtlamaya çalışmaktadır. Araştırma, bir ülkenin akreditif arzına yönelik bir standart sapma negatif şokunun, ABD'nin o ülkeye ihracatını yüzde 1,5 oranında azalttığını göstermektedir. Daha az sayıda ABD bankasının aktif olduğu daha fakir ve daha küçük ekonomili ülkelere yapılan ihracat, bankalar ticaret finansmanı arzlarını azalttığında bundan daha fazla etkilenmektedir. ABD İhracat-İthalat Bankası'nın sevkiyatları sigortalamak için yaptıkları, bankaların ihracat için akreditif vermede yaptıklarının yerini almaktadır. Bu ikisi ihracatı teşvik araçları oldukları kadar piyasa yapısı açısından da rakiplerdir.

Auboin ve Engemann (2014) ise 2005-2011 dönemi için ihracat kredi sigortalı ticari kredinin ticaret üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Yazarlar, sigortalı ticari kredinin ticaret üzerindeki etkisinin çok güçlü olduğunu ve döngü boyunca sabit kaldığını bulgulamışlardır.

Veer (2014), dünya çapında 183 ülkeye ihracat için büyük bir kredi sigortası şirketinin ve 25 OECD ülkesi için ihracat kredi sigortasının 1992-2006 dönemine ait verileri kullanmıştır. Yazar çeşitli ticaret modellerini uygulayarak özel ihracat kredi sigortasının ihracat üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuştur. Sonuçlar, ticaret üzerindeki özel ihracat kredi sigortası etkisinin, sigortalanan ihracatın değerinden daha büyük olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulgularına göre çarpan etkisi nedeniyle, sigortalı ihracatın her bir Euro'su yaklaşık 1,3 Euro'luk ilave ihracat üretmektedir.



Soylu ve Demirci (2021) çalışmalarında Türkiye'deki ihracat teşviklerini ve Eximbank'ın sağladığı kredilerin Türkiye'nin ihracat üzerindeki rolü ve önemini incelemişlerdir. Yazarlar, Eximbank tarafından sağlanan ihracat kredilerinin Türkiye'de ihracatı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Coşkun Özer (2020) Türkiye'de ihracatın teşvikini amaçlayan ihracat kredi sigortasının ihracata etkisini yıllık verilerle korelasyon analizi, regresyon analizi ve Granger nedensellik testi analiziyle araştırmıştır. 2003-2018 döneminin incelendiği çalışmada ihracat kredi sigortasında, sigortalanan sevkiyat değeriyle dış ticaret hacmi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

## **3.2. DIŞ TİCARET KREDİLERİ VE DIŞ TİCARET HACMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

### **3.2.1. Amaç**

Dış ticaret faaliyetlerinin niceliği ve niteliği dış ticaret yapan ülkelerin makro-ekonomik ve makro-fiskal durumuyla yakından ilgilidir. Nitekim dış ticaret ulusal ekonomilerin önemli bir faaliyet alanıdır. Etkin işleyen bir dış ticaret sisteminin varlığı ülkelerin makroekonomik performansı açısından önemli bir role sahiptir.

Pek çok ülkede dış ticaret faaliyetleri dış ekonomi politikaları ve teşviklerle desteklenmektedir. Dış ticarete sağlanan desteklenmesinin en önemlilerinden biri de dış ticaretin finansmanıdır. Kamu ve özel bankalar ile diğer finans kurumları aracılığıyla sağlanana bu destek, dış ticaretin sürdürülmesi ve geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bankalar, üretim yapan firmalara dış ticaret kredileri kullanırmak suretiyle bir yandan ticari faaliyetleri desteklerler, diğer yandan da ülkenin dış ticaretinin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Dış ticaret kredileri temel olarak ithalat ve ihracat kredilerinden oluşur. Bu açıdan ithalat ve ihracat kredileriyle ülkelerin dış ticaret hacmi arasında ilişki olması beklenir. Nitekim bir ülkenin dış ticaret hacminin finanse edilmesi gereklidir ve dış ticaret kredileri bu görevi yerine getirir. İşte bu çalışma, Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye'nin dış ticaret hacmi arasındaki muhtemel nedensellik ilişkisini ve aynı zamanda da dış ticaret kredilerinin Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerindeki potansiyel etkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, çalışmanın araştırma soruları şunlardır:

- (i) *“Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasındaki istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi mevcut mudur?”*
- (ii) *“Söz konusu nedensellik ilişkisinin mevcudiyeti halinde bu ilişkinin niteliği (yönü) ve niceliği (rakamsal büyüklüğü) ne şekildedir?”*

- (iii) “Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredileri) Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi mevcut mudur?”
- (iv) “Bu olası etki mevcut ise bunun niteliksel (yönü) ve niceliksel (rakamsal büyüklüğü) özellikleri ne şekildedir?”
- (v) “Türkiye’nin dış ticaret politikasında bankaların rolü ne şekilde dizayn edilmelidir?”

Özetle, bu çalışma, Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasındaki (i) nedensellik ilişkisini ve (ii) bu kredilerin Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisinin mevcudiyetini ve bu etkinin yönünü ve de rakamsal büyüklüğünü araştırmayı amaçlamaktadır.

### **3.2.2. Kapsam**

Bu çalışmada temel amaç, Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar (mevduat bankaları, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları ile bunların yurt dışı şubeleri) tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ithalat kredileri ve ihracat kredileri) yine Türkiye’nin dış ticaret hacmine olası etkilerinin ve bu unsurlar arasındaki olası nedensellik ilişkisinin araştırılması olduğundan diğer ülkeler çalışmadan dışlanmıştır. Nitekim çalışmanın konusu ve analizi için örnek ülke olarak Türkiye seçilmiştir. Ayrıca, ampirik modellere yalnızca Türkiye’deki bankalar dahil edilmiş olup yabancı ülkelerdeki bankalar ve bunlar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri analiz dahilinde bulunmamaktadır. Çalışmada, dış ticaret kredisi sağlayan tüm bankalar (mevduat bankaları, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları ile bunların yurt dışı şubeleri dâhil) incelenmiş olup, dış ticaret kredisi sağlamayan banka ve finans kurumları ise çalışmanın dışında tutulmuştur. Bunun dışında, Türkiye’de olsa dahi bankaların dışında kalan kişi ve/veya kurumlarca sağlanan her nevi kredi ve/veya benzeri ürün çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Çalışmada Şubat-2013 ile Ağustos-2021 tarihleri arası dönem incelenmiştir. Çalışmada hem mümkün olan en güncel veriler kullanılmıştır hem de kapsamlı ampirik analizler neticesinde elde edilen bulgular teorik açıklamalar ve yaklaşımlarla desteklenmiştir.

### **3.3. METODOLOJİ**

Çalışmamızda, çalışmanın kapsamı dahilinde dış ticaret kredileri ile dış ticaret hacmi arasındaki potansiyel bir nedensellik ilişkisinin mevcudiyetinin ve bu olası nedensellik ilişkisinin nitelik ve nicelik yönünden özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla ampirik metodoloji olarak “Granger Nedensellik Testi” uygulanmıştır. Nitekim Granger Nedensellik Testi, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmininde kullanışlı olup olmadığının bir istatistiksel hipotez sınama yöntemidir.

Diğer yandan, Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredileri) Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi, bu potansiyel etkinin istatistiki olarak anlamlılığı ile etkinin yönü ve rakamsal büyüklüğünün tespiti için ise “En Küçük Kareler zaman serisi regresyon” yöntemine başvurulmuştur. Her iki ampirik analiz için E-views 12 programından faydalanılmıştır.

Hem teorik altyapının yetersiz olduğu bilim alanlarının mevcudiyeti hem de nicel yöntemlerin artan popüleritesi, araştırmacıların çalışmalarında ampirik analizleri daha fazla tercih etmeleriyle sonuçlanmıştır. “Granger-Nedensellik Testi” de geçmişte olduğu gibi günümüzde de araştırmacılar tarafından sık kullanılan ampirik yöntemlerdendir. Hoover (2006), Granger-Nedensellik Testi'nin ekonomide nedenselliğe yönelik en etkili yaklaşım olduğunu belirtmiştir.

“Granger-nedensellik” kavramının en temel ve basit tanımı yöntemin teorisyeni olan Clive W.J. Granger tarafından yapılmıştır (Granger, 1980: 334): “*B'nin; kendi geçmiş verilerine ve A'nın geçmiş verilerine bağlı olma olasılığı, B'nin yalnızca kendi geçmiş verilerine bağlı olma olasılığına eşit değilse, bir zaman serisi değişkeni olan A, B'ye neden olur*”. Diğer bir ifadeyle, “*A'dan B'ye doğru Granger nedensellik*” mevcuttur.

Granger'ın nedensellik tanımı (Granger, 1980) “*geçmişin ve şimdinin geleceğe neden olabileceğini; ancak, geleceğin geçmişe neden olamayacağını*” varsayar. Granger'ın (1980) diğer bir temel varsayımı ise, “*tüm nedensel ilişkilerin zaman boyunca kendi doğrultusunda sabit kalacağı*”dır.

Çalışmada ayrıca EKK Zaman Serisi Regresyon yöntemi de kullanılmıştır. “Regresyon” terimi ilk kez Francis Galton (1886) tarafından ortaya atılmıştır (Gujarati, 2004: 17). Galton (1886) çalışmasında, “*uzun boylu ebeveynlerin uzun boylu çocuklara ve kısa boylu ebeveynlerin kısa çocuklara sahip olma eğilimi olmasına rağmen, belirli bir boydaki ebeveynlerden doğan çocukların ortalama boyunun hareket etme veya bir bütün olarak popülasyonun ortalama boyuna doğru yaklaşma eğiliminde olduğunu*” tespit etmiştir. Başka bir deyişle, Galton'a (1886) göre “*alışılmadık derecede uzun veya alışılmadık derecede kısa ebeveynlerin çocuklarının boyları, popülasyonun ortalama boyuna doğru hareket etme*” eğilimindedir.

Galton (1886) tarafından ortaya atılmış olan bu evrensel regresyon yasası, aile gruplarının üyelerinin boylarının binden fazla kaydını toplayan Karl Pearson (1903) tarafından da doğrulanmıştır. Pearson (1903) çalışmasında “*bir grup uzun boylu babanın oğullarının ortalama boyunun, babalarının boyundan daha kısa olduğunu*” bulgulamıştır. Ayrıca, “*bir grup kısa boylu babanın oğullarının ortalama boyu, babalarının boyundan daha uzun*” olduğunu da tespit etmiştir. Böylece, uzun boylu ve kısa boylu oğullar, toplumdaki tüm erkeklerin ortalama boyuna doğru yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, “regresyon” teriminin modern yorumu ise yukarıdaki tanımlamalardan oldukça farklıdır. Genel anlamda, Regresyon analizinin, bir değişkenin (bağımlı değişken) bir veya daha fazla diğer değişkene (açıklayıcı değişkenler) bağımlılığının incelenmesiyle alakalı olduğu söylenebilir (Gujarati, 2004: 18). Bu yöntemin kullanıldığı bir analizin amacı, açıklayıcı değişken(ler)in bilinen veya sabit değerleri temelinde bağımlı değişkenin ortalama değerini tahmin etmektir (Gujarati, 2004: 31). Diğer yandan, bir “zaman serisi”, “*bir değişkenin farklı zamanlarda aldığı değerlerden oluşan bir dizi gözlem*”dir. Bu tür “*veriler günlük, haftalık, aylık veya yıllık gibi düzenli zaman aralıklarında*” toplanabilir. (Gujarati, 2004: 25).

### 3.4. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ BULGULARI

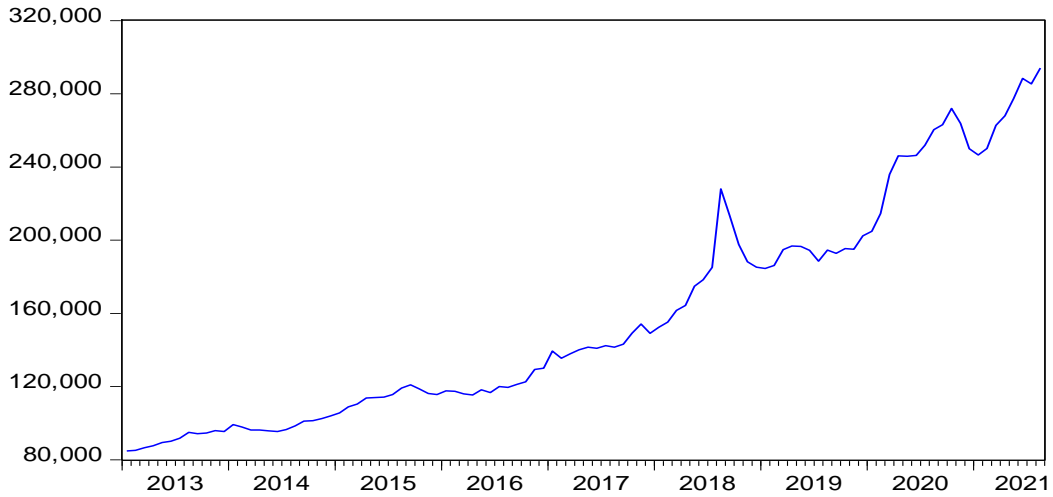
#### 3.4.1. Veri

Bu analizde Türkiye'de bankacılık sektöründe faaliyette bulunan mevduat bankaları ile katılım, kalkınma ve yatırım bankalarının (yurt dışı şubeleri dâhil) sağladıkları dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredilerinin toplamı) ile Türkiye'nin dış ticaret hacmi verileri kullanılmıştır. Dış ticaret kredilerine ilişkin veriler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan (BDDK), Türkiye'nin dış ticaret hacmi verisi ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri tabanı olan EVDS'den elde edilmiştir. (BDDK, 2022; TCMB, 2022a). Analizlerde kullanılan veriler aylık bazdadır. Analizde hem güncel dönemin incelenmesi hem de incelenen zaman diliminin maksimum uzunlukta olması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, verilerin mevcudiyeti (erişilebilirliği) dahilinde analiz kapsamında incelenen dönem Şubat-2013 ile Ağustos-2021 tarihleri arası dönemi kapsamaktadır.

#### 3.4.2. Betimleyici İstatistikler

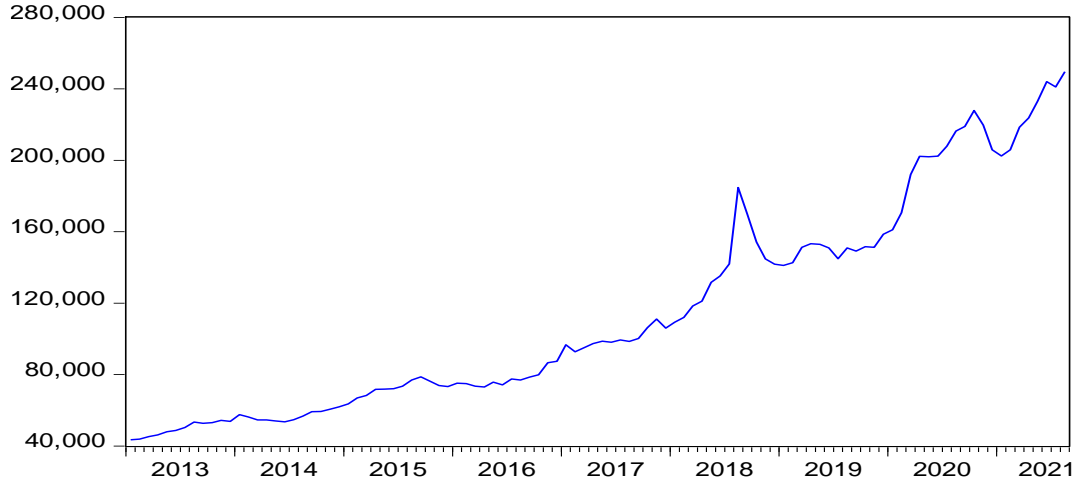
Bu alt başlık dahilinde Granger Nedensellik Testi dahilinde kullanılmış olan verilere ait görseller sunulmuştur. Bu bağlamda, aşağıda yer alan Şekil 10 ve Şekil 11 sırasıyla Türkiye'nin dış ticaret hacmine ve Türk bankacılık sektörü tarafından sağlanan dış ticaret kredilerine ilişkin görselleri yansıtmaktadır.

**Şekil 10: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi**



**Kaynak:** TCMB, 2022a.

**Şekil 11: Dış Ticaret Kredileri (Türk Bankacılık Sektörü)**



**Kaynak:** BDDK, 2022.

Aşağıda yer alan Tablo 11’de serilere ilişkin betimleyici istatistikler yer almaktadır. Betimleyici istatistikler seriler hakkında temel bilgiler sağlar ve bir ön veri niteliği arz eder:

**Tablo 11: Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler**

	<b>DIŞ TİCARET HACMİ</b>	<b>DIŞ TİCARET KREDİLERİ</b>
<b>Ortalama</b>	158081.9	115240.4
<b>Medyan</b>	140537.9	97681.36
<b>Maksimum</b>	294003.3	249594.3
<b>Minimum</b>	84730.01	43455.01
<b>Std. Sapma</b>	60021.61	59144.23
<b>Çarpıklık</b>	0.675742	0.685459
<b>Basıklık</b>	2.214986	2.226225
<b>Jarque-Bera</b>	10.58526	10.73863
<b>Olasılık</b>	0.005029	0.004657
<b>Gözlem</b>	104	104

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde, aylık bazda toplanan verilerden oluşan serilerin her birinin toplamda 104 gözlemden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, dış ticaret hacmi verisinin ortalaması 158.081 iken dış ticaret kredilerine ilişkin serinin ortalamasının ise 115.240 olduğu görülmektedir.

### **3.4.3. Birim Kök Testleri**

Analizde yararlanılan serilerin öncelikle durağanlık sınamaları gerçekleştirilmiştir. Durağanlık sınaması birim kök testleri yardımıyla gerçekleştirilir. Bu amaç doğrultusunda, her bir

seri için ayrı ayrı ADF (Augmented Dickey–Fuller Testi) ve PP (Phillips-Perron Testi) birim kök testleri uygulanmıştır.

ADF ve PP birim kök testlerine ilişkin temel hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H<sub>0</sub>: Seride birim kök vardır (Seri durağan değildir).

H<sub>1</sub>: Seride birim kök yoktur (Seri durağandır).

Serilerin nihai analiz yapılmadan önce doğal logaritmaları alınmış ve bu şekilde modele dahil edilmişlerdir. Doğal logaritma “ln” olarak ifade edilir. Logaritma dönüşümü genellikle analiste bırakılır ve bu dönüşüme istatistiksel modellemenin amaçlarına bağlı olarak karar verilir.

Sürekli veriler çan eğrisini takip etmiyorsa bu veri logaritma dönüşümü ile mümkün olduğunca “normal” (normal dağılımlı) hale getirilebilir (Coşkun vd., 2016: 67). Böylece, bu veriler ile elde edilen ampirik bulguların daha sağlıklı olması beklenir. Başka bir ifadeyle, logaritma dönüşümü, orijinal verinin “çarpıklığını azaltır veya ortadan kaldırır”. Logaritma dönüşümü uygulanarak elde edilen yeni veride artık ivmelenmeler izlenir. Diğer bir deyişle, logaritması alınmış verilerde mutlak artışlar değil ivmedeki artışlar (oransal değişimler) gözlemlenir ve modele ilişkin bulgular da oransal olarak yorumlanır. Dolayısıyla, ampirik modellerde logaritması alınmış değişkenlerin oransal değişim olarak yorumlanması gerekir.

Uygulanan birim kök testlerine ait bulgular aşağıdaki Tablo 12’de yansıtılmıştır:

**Tablo 12: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları**

Sabitli ve Trendli Model Sonuçları				
	ADF test ist.	Olasılık Değeri	PP test ist.	Olasılık Değeri
<b>lnDIŞ TİCARET HACMİ</b>	-2.5475	0.3052	2.7803	0.2080
<b>Δ lnDIŞ TİCARET HACMİ*</b>	-9.0273	0.0000	-8.9977	0.0000
<b>lnDIŞ TİCARET KREDİLERİ</b>	-2.9131	0.1628	-3.0985	0.1122
<b>Δ lnDIŞ TİCARET KREDİLERİ*</b>	9.1423	0.0000	-9.0986	0.0000

**Not:** “\*” Serinin farkında durağan olduğunu aksi takdirde serinin seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenlere ilişkin gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök test sonuçları incelendiğinde, seride birim kökün var olduğunu yani serinin durağan olmadığını gösteren sıfır hipotezi lnDIŞ TİCARET HACMİ ve lnDIŞ TİCARET KREDİLERİ değişkenlerinde reddedilememiştir. Bu sebeple, bu değişkenler modelde serilerin birinci farkı alınmak suretiyle kullanılmıştır.

### 3.4.4. VAR (12) Modeli

Granger nedensellik testine geçmeden önce uygun gecikmeye sahip VAR modelinin tespit edilmesi gerekir. Bilgi kriteri sonuçlarına göre bir gecikmeye sahip VAR (1) modeli uygun olarak tespit edilmiştir. Fakat VAR (1) modeli otokorelasyon, değişen varyans ve kararlılık testinden geçemediğinden, tüm bu testlerden geçen VAR (12) uygun gecikmeye sahip VAR modeli olarak tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 13'te uygun gecikmeye sahip VAR (12) modeli yansıtılmaktadır.

**Tablo 13: Uygun Gecikmeye Sahip VAR (12) Modeli**

	D(LNDTH)	D(LNDTK)
D(LNDTH(-1))	1.594871 (1.30093) [ 1.22594]	1.809333 (1.70153) [ 1.06336]
D(LNDTH(-2))	-1.026047 (1.31491) [-0.78032]	-1.456333 (1.71981) [-0.84680]
D(LNDTH(-3))	-0.175636 (1.33013) [-0.13204]	-0.250023 (1.73971) [-0.14372]
D(LNDTH(-4))	-0.518524 (1.32377) [-0.39170]	-0.811497 (1.73139) [-0.46870]
D(LNDTH(-5))	-0.219290 (1.27987) [-0.17134]	-0.427817 (1.67398) [-0.25557]
D(LNDTH(-6))	-1.511233 (1.23370) [-1.22496]	-2.044894 (1.61359) [-1.26729]
D(LNDTH(-7))	1.444292 (1.22821) [ 1.17593]	2.012682 (1.60641) [ 1.25290]
D(LNDTH(-8))	0.447793 (1.22062) [ 0.36686]	0.514178 (1.59648) [ 0.32207]
D(LNDTH(-9))	-0.180864 (1.23734) [-0.14617]	0.033980 (1.61835) [ 0.02100]
D(LNDTH(-10))	-0.047562 (1.23334) [-0.03856]	0.083760 (1.61312) [ 0.05192]
D(LNDTH(-11))	0.696359 (1.22810) [ 0.56702]	0.935487 (1.60627) [ 0.58240]
D(LNDTH(-12))	1.262350 (1.21019) [ 1.04310]	1.444226 (1.58284) [ 0.91243]
D(LNDTK(-1))	-1.147582 (0.99317) [-1.15547]	-1.297516 (1.29900) [-0.99886]
D(LNDTK(-2))	0.726215 (0.99889) [ 0.72702]	1.037016 (1.30647) [ 0.79375]
D(LNDTK(-3))	0.065725 (1.00855)	0.093066 (1.31911)

	[ 0.06517]	[ 0.07055]
D(LNDDTK(-4))	0.302431	0.504909
	(1.00272)	(1.31149)
	[ 0.30161]	[ 0.38499]
D(LNDDTK(-5))	0.120807	0.264578
	(0.96937)	(1.26786)
	[ 0.12462]	[ 0.20868]
D(LNDDTK(-6))	1.098529	1.490407
	(0.92991)	(1.21626)
	[ 1.18133]	[ 1.22540]
D(LNDDTK(-7))	-1.055257	-1.487691
	(0.92486)	(1.20965)
	[-1.14099]	[-1.22985]
D(LNDDTK(-8))	-0.504717	-0.601966
	(0.91889)	(1.20184)
	[-0.54927]	[-0.50087]
D(LNDDTK(-9))	0.108338	-0.067905
	(0.93132)	(1.21810)
	[ 0.11633]	[-0.05575]
D(LNDDTK(-10))	0.048306	-0.056232
	(0.92694)	(1.21237)
	[ 0.05211]	[-0.04638]
D(LNDDTK(-11))	-0.680402	-0.911675
	(0.92305)	(1.20728)
	[-0.73712]	[-0.75515]
D(LNDDTK(-12))	-0.937236	-1.075776
	(0.91255)	(1.19354)
	[-1.02706]	[-0.90133]
C	0.022437	0.030315
	(0.00751)	(0.00982)
	[ 2.98917]	[ 3.08786]

Bu çerçevede, VAR (12) modeline ilişkin otokorelasyon, değişen varyans ve kararlılık sonuçları aşağıda yer alan Tablo 14'te yansıtılmıştır:

**Tablo 14: VAR (12) Modeli Otokorelasyon Sonuçları**

Gecikme	LRE* ist	df	Olas.	Rao F-ist.	df	Olas.
1	5.661988	4	0.2259	1.436126	(4, 126.0)	0.2259
2	3.628893	4	0.4586	0.913063	(4, 126.0)	0.4586
3	2.736216	4	0.6029	0.686032	(4, 126.0)	0.6029
4	3.547575	4	0.4707	0.892315	(4, 126.0)	0.4707
5	1.651401	4	0.7995	0.412274	(4, 126.0)	0.7995
6	2.252471	4	0.6894	0.563667	(4, 126.0)	0.6895
7	3.014459	4	0.5554	0.756625	(4, 126.0)	0.5554
8	3.356852	4	0.5000	0.843706	(4, 126.0)	0.5000
9	2.063857	4	0.7240	0.516084	(4, 126.0)	0.7240
10	3.386658	4	0.4953	0.851298	(4, 126.0)	0.4953
11	4.284107	4	0.3689	1.080719	(4, 126.0)	0.3689
12	4.246440	4	0.3737	1.071057	(4, 126.0)	0.3737

Otokorelasyon testine ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir:



H<sub>0</sub>: Otokorelasyon yoktur.

H<sub>1</sub>: Otokorelasyon vardır.

Yukarıda yer alan Tablo 14'te sunulan olasılık değerleri incelendiğinde H<sub>0</sub> hipotezinin reddedilemez olduğu (olasılık değerleri > 0.10) başka bir ifadeyle, VAR (12) modelinde otokorelasyon bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

### 3.4.5. VAR (12) Modeli Değişen Varyans Testi Sonuçları

Uygun model seçildikten sonra ayrıca değişen varyans sınaması gerçekleştirilmiştir. Değişen varyans sınamasına ilişkin bulgular aşağıda yer alan Tablo 15'te sunulmuştur:

**Tablo 15: Değişen Varyans Testi**

X <sup>2</sup> istatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
144.8685	144	0.4640

Değişen Varyans testine ilişkin temel hipotezler aşağıdaki gibidir:

H<sub>0</sub>: Değişen Varyans yoktur.

H<sub>1</sub>: Değişen Varyans vardır.

Değişen varyans testine ilişkin olasılık değerleri incelendiğinde H<sub>0</sub> hipotezinin reddedilemez olduğu, başka bir ifadeyle, VAR (12) modelinde değişen varyans olmadığı tespit edilmektedir.

### 3.4.6. VAR (12) Modeline İlişkin Kararlılık Koşulları

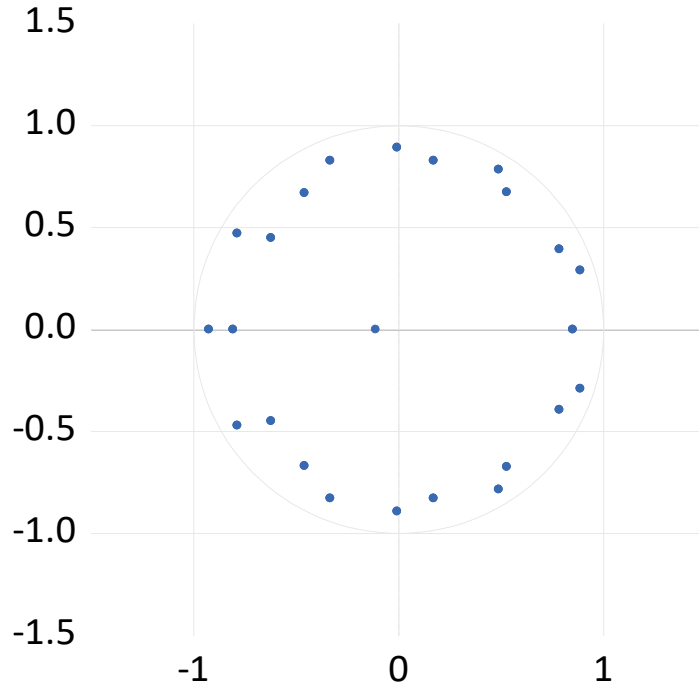
Aşağıda yer alan Tablo 16'da ise VAR (12) modeline ilişkin kararlılık koşullarına ilişkin sonuçlar yansıtılmıştır:

**Tablo 16: VAR (12) Modeline İlişkin Kararlılık Koşulları Sonuçları**

Kökler	Modülüs
0.886214 + 0.290270i	0.932541
0.886214 - 0.290270i	0.932541
-0.926191	0.926191
0.487889 + 0.784269i	0.923641
0.487889 - 0.784269i	0.923641
-0.786836 - 0.470705i	0.916882
-0.786836 + 0.470705i	0.916882
-0.333370 - 0.828467i	0.893024
-0.333370 + 0.828467i	0.893024
-0.007171 + 0.892220i	0.892249
-0.007171 - 0.892220i	0.892249
0.784090 + 0.393570i	0.877323

$0.784090 - 0.393570i$	0.877323
$0.527400 + 0.674359i$	0.856102
$0.527400 - 0.674359i$	0.856102
0.849949	0.849949
$0.170650 - 0.828152i$	0.845551
$0.170650 + 0.828152i$	0.845551
$-0.458984 + 0.669714i$	0.811901
$-0.458984 - 0.669714i$	0.811901
-0.807285	0.807285
$-0.623445 + 0.449292i$	0.768471
$-0.623445 - 0.449292i$	0.768471
-0.111991	0.111991

**Şekil 12: VAR 12 Modeli Otoregresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri**



VAR (12) modeli istikrar koşulu sonuçlarına göre uygun gecikmeye sahip VAR (12) modelinin istikrar koşulunu sağlaması için modülüs değerlerinin 1'den küçük olması gerekmektedir. Modülüs değerleri incelendiğinde bunların 1'den küçük olduğu ve böylece VAR (12) modelinin istikrar koşulunun sağlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, VAR 12 Modeli Otoregresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri şeklinde de aynı sonuç görülmektedir.

### **3.4.7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları**

Diagnostik testlerin gerçekleştirilmesini takiben Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu bağlamda, uygulanan Granger Nedensellik Testine ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir:

$H_0$ : LNDİŞ TİCARET KREDİLERİ LNDİŞ TİCARET HACMİ'nin Granger nedeni değildir

$H_1$ : LNDİŞ TİCARET KREDİLERİ LNDİŞ TİCARET HACMİ'nin Granger nedenidir.

**Tablo 17: Granger Nedensellik Testi Bulguları**

Bağımlı Değişken : LNDİŞ TİCARET HACMİ		
	X <sup>2</sup> istatistiği	Olasılık
LNDİŞ TİCARET KREDİLERİ → LNDİŞ TİCARET HACMİ	6.269	0.0403
LNDİŞ TİCARET HACMİ → LNDİŞ TİCARET KREDİLERİ	7.750	0.0476

Yukarıda yer alan Tablo 17’de yansıtılan Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre dış ticaret kredilerinden dış ticaret hacmine istatistiki olarak anlamlı yaklaşık %5 düzeyinde Granger Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Benzer şekilde, dış ticaret hacminden dış ticaret kredilerine doğru istatistiki olarak anlamlı %5 düzeyinde Granger Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Sonuç itibariyle, Granger Nedensellik Testi bulgularına göre Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasında %5 istatistiki anlamlılık düzeyinde karşılıklı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

### 3.5. EN KÜÇÜK KARELER ZAMAN SERİSİ REGRESYON ANALİZİ

Çalışmada, Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredilerinin toplamı) Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi ile bu etkinin yönü ve rakamsal büyüklüğünün tespiti için “*En Küçük Kareler zaman serisi regresyon*” yöntemine başvurulmuştur. Bahsi geçen analize ilişkin bulgular bu başlık altında incelenmiştir.

#### 3.5.1. Ekonometrik Model

Çalışma dahilinde uygulanan ampirik metotlardan biri olan En Küçük Kareler zaman serisi çoklu regresyon analizi çerçevesinde kurulan temel ekonometrik model aşağıdaki gibidir:

$$\ln DTH = \alpha + \beta_1 \ln DTK + \beta_2 FAİZ + \beta_3 KUR + \beta_4 \ln İMK + \beta_5 \ln İHREND + \beta_6 COVİD + \epsilon_t$$

Yukarıdaki ekonometrik modelde “*DTH*” bağımlı değişkendir ve Türkiye’nin dış ticaret hacmini yansıtmaktadır. Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin (ihracat ve ithalat kredilerinin toplamı) Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi ise “*DTK*” ile sembolize edilmiş olan Türk bankacılık sektörü tarafından sağlanan dış ticaret kredileri değişkeni vasıtasıyla tespit edilecektir. Bununla birlikte, modelin bir bütün olarak anlamlılığının ve de açıklayıcılığının (modeldeki açıklayıcı değişkenlerin bağımlı

değişkeni açıklama gücünün/seviyesinin) daha yüksek olması için ekonometrik modele bağımlı değişkeni etkilemesi beklenen başka açıklayıcı değişkenler de eklenmiştir. Nitekim Türkiye'nin dış ticaret hacmini etkileyen tek faktör Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredilerinin toplamı) değildir. Bu uygulama, aynı zamanda, kurulan ekonometrik modelde oluşabilecek olası bir “*dışlanan değişken sapması*”<sup>6</sup> hatasına karşı da bir önlem niteliğindedir. Böylece ampirik model daha sağlıklı sonuçlar verecek şekilde geliştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, dış ticaret hacmini etkilemesi beklenen diğer açıklayıcı değişkenlerden (kontrol değişkenleri) “*FAİZ*” Türkiye’de bankalarca açılan kredilerin ağırlıklı faiz oranını, “*KUR*” Türk Lirası ve ABD Doları kurunu, “*İMİK*” Türkiye’de imalat sanayi kapasite kullanım oranını, “*İHREND*” Türkiye’ye ilişkin ihracat birim değer endeksini temsil etmektedir. Modele; DTK, İMİK ve İHREND serilerinin doğal logaritmik versiyonları eklenmiştir. *COVID* değişkeni ise Covid-19 salgınına temsilen modele dahil edilmiş olup pandeminin başladığı 01-2020 ile aşımın bulunduğu 08-2021 tarihleri arası 1 diğer dönemlerde 0 değerini alan kukla değişkendir. Ampirik modelde yer alan “ $\alpha$ ” ve “ $\epsilon_t$ ” terimleri ise sırasıyla sabit terimi ve hata terimini sembolize etmektedir.

### 3.5.2. Veri

Ekonometrik analiz dahilinde kullanılan verilerden olan Türkiye'nin dış ticaret hacmi (DTH), Türkiye’de bankalarca açılan kredilerin ağırlıklı faiz oranı (FAİZ), Türk Lirası ve ABD Doları kuru (KUR), Türkiye’de imalat sanayi kapasite kullanım oranı (İMİK) ve Türkiye’ye ilişkin ihracat birim değer endeksi (İHREND) verileri TCMB'nin veri tabanı olan EVDS'den; Türk bankacılık sektörü tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (DTK) ise BDDK'dan elde edilmiştir (BDDK, 2022; TCMB, 2022b). Veriler aylık bazda olup Şubat-2013 ile Ağustos-2021 tarihleri arası dönemi kapsamaktadır.

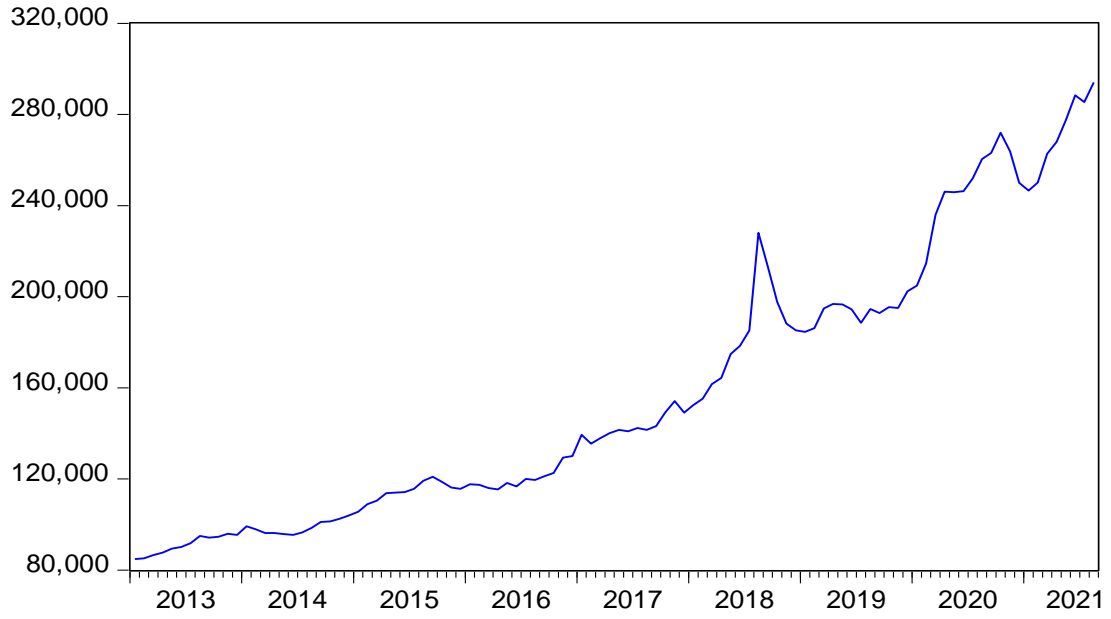
### 3.5.3. Betimleyici İstatistikler

Aşağıda En Küçük Kareler zaman serisi çoklu regresyon analizi dahilinde kullanılmış olan verilere ait görseller yer almaktadır:

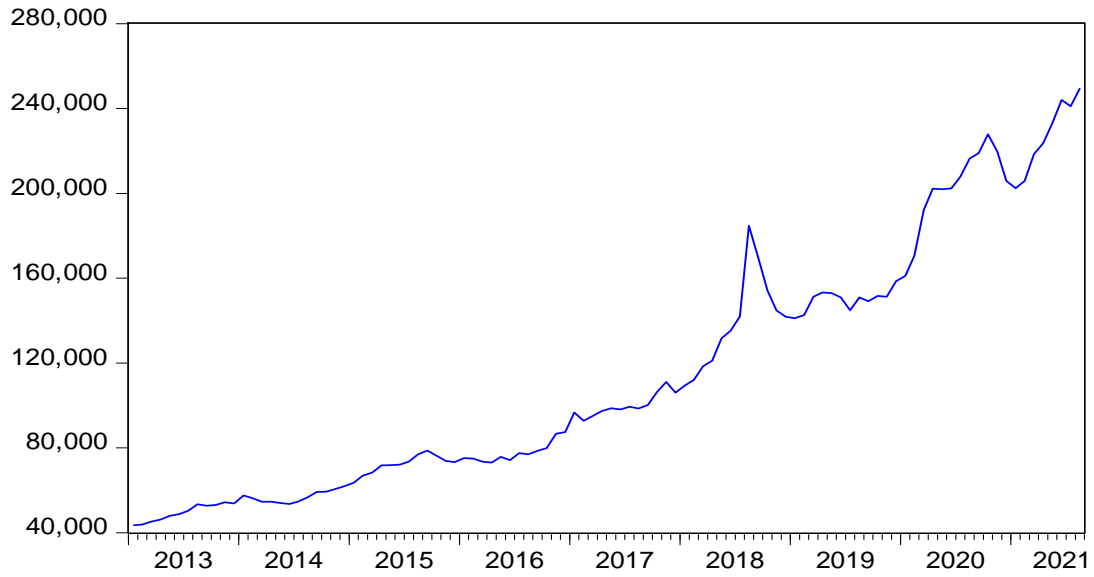
---

<sup>6</sup> Bkz. “*Omitted Variable Bias*”.

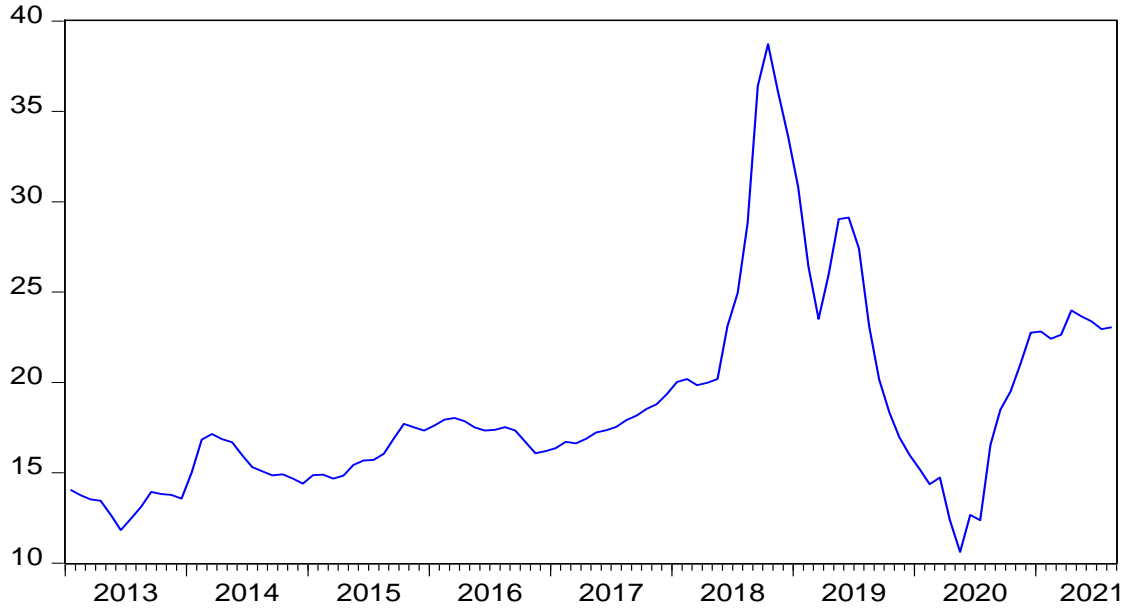
**Şekil 13: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi**



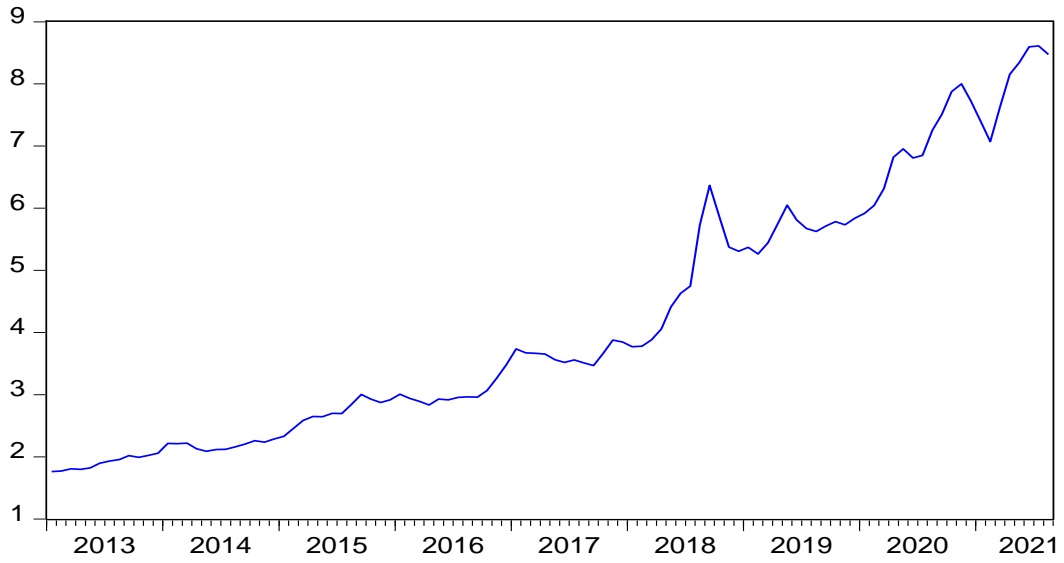
**Şekil 14: Türk Bankacılık Sektörü Tarafından Sağlanan Dış Ticaret Kredileri**



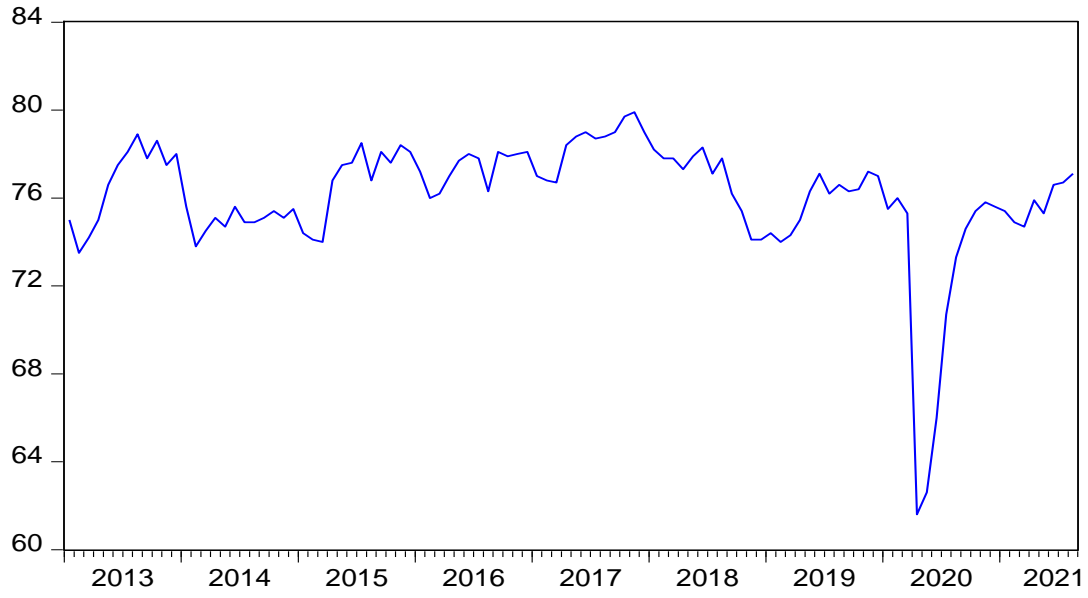
**Şekil 15: Türkiye'de Bankalarca Kredilere Açılan Ağırlıklı Faiz Oranı**



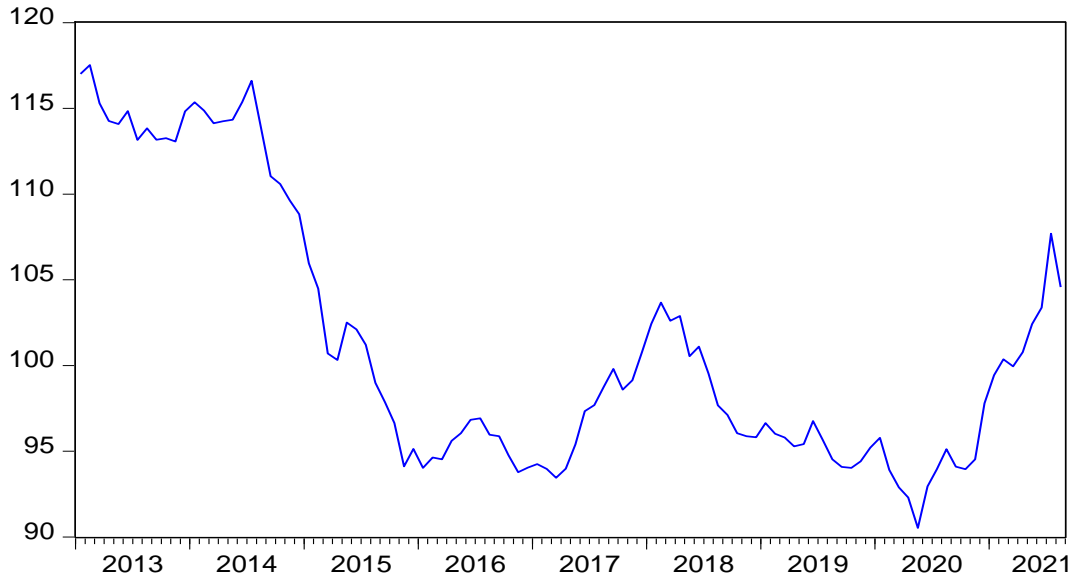
**Şekil 16: TL/ABD Doları Kuru**



**Şekil 17: Türkiye'de İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı**



**Şekil 18: Türkiye'ye İlişkin İhracat Birim Değer Endeksi**



Aşağıda yer alan Tablo 18'de ise serilere ilişkin betimleyici istatistikler yer almaktadır. Betimleyici istatistikler seriler hakkında temel bilgiler sağlar ve bir ön veri niteliğindedir.

**Tablo 18: Betimleyici İstatistikler**

	<b>DTH</b>	<b>DTK</b>	<b>FAIZ</b>	<b>KUR</b>	<b>IMK</b>	<b>İHREND</b>
<b>Ortalama</b>	158081.9	115240.4	18.67810	4.191757	76.10288	101.1984
<b>Medyan</b>	140537.9	97681.36	17.33000	3.561864	76.60000	98.21836
<b>Maksimum</b>	294003.3	249594.3	38.72000	8.612941	79.90000	117.5235
<b>Minimum</b>	84730.01	43455.01	10.60800	1.763859	61.60000	90.52318
<b>Std. Sapma</b>	60021.61	59144.23	5.447959	2.018335	2.773609	7.718585
<b>Çarpıklık</b>	0.675742	0.685459	1.563531	0.653239	-2.923511	0.836767
<b>Basıklık</b>	2.214986	2.226225	5.556076	2.171497	14.94814	2.255498
<b>Jarque-Bera</b>	10.58526	10.73863	70.68552	10.37097	766.7646	14.53832
<b>Olasılık</b>	0.005029	0.004657	0.000000	0.005597	0.000000	0.000697
<b>Gözlem</b>	104	104	104	104	104	104

Yukarıdaki değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosunda; Dış Ticaret Hacmi (DTH), Dış Ticaret Kredileri (DTK), Bankalarca açılan kredilere ağırlıklı faiz oranı (FAIZ), Dolar kuru (KUR), İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (IMK) ve İhracat Birim Değer Endeksi (İHREND) gösterilmektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde aylık bazda toplanan verilerden oluşan serilerin her birinin toplamda 104 gözlemden oluştuğu anlaşılmaktadır. Analiz kapsamında bağımlı değişken olarak kullanılacak olan DTH'nin en yüksek değerinin 294003.3 ve en küçük değerinin ise 84730.01 olduğu görülmektedir. Ayrıca DTK değişkeninin bu dönemde ortalamasının 115240.4 olduğu ve en büyük değerinin 249594.3 en küçük değerinin ise 43455.01 olduğu da tabloda yansıtılmaktadır.

### 3.5.4. Korelasyon Analizi

Aşağıda yer alan Tablo 19'da değişkenlere ilişkin korelasyon analizi sonuçları gösterilmektedir.

**Tablo 19: Korelasyon Analizi**

	<b>DTH</b>	<b>DTK</b>	<b>FAIZ</b>	<b>KUR</b>	<b>IMK</b>	<b>İHREND</b>
<b>DTH</b>	1					
<b>DTK</b>	0.74	1				
<b>FAIZ</b>	0.52	0.53	1			
<b>KUR</b>	0.78	0.73	0.50	1		
<b>IMK</b>	-0.28	-0.26	0.11	-0.30	1	
<b>İHREND</b>	-0.61	-0.65	-0.33	-0.54	0.09	1

Korelasyon analizi neticesinde bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon oranı 0.80 ve üzeri olduğunda çoklu bağıntı sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon



tablosu incelendiğinde bu oranının herhangi iki değişken arasında 0.80 ve üzeri olmadığından dolayı bağımsız değişkenlerle oluşturulacak modelde çoklu doğrusal bağıntı sorununun olmadığı anlaşılmaktadır.

### 3.5.5. Varyans Şişirme Faktör (VIF) Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu olup olmadığının tespit edilmesinde kullanılan bir de başka analiz ise VIF (Varyans Inflation Factor) analizidir. Aşağıdaki Tablo 20 değişkenlere ilişkin varyans şişirme faktör (VIF) analizi sonuçları yansıtılmıştır.

**Tablo 20: Varyans Şişirme Faktör (VIF) Analizi Sonuçları**

Değişkenler	Katsayı Varyansı	Merkezsiz VIF	Merkezi VIF
DTK	6.25E-05	19657.38	4.21686
FAIZ	2.24E-08	19.97002	1.551860
KUR	3.30E-06	168.4595	3.45755
IMK	0.000362	16047.33	1.268152
IHREND	0.000195	9805.694	2.509483
C	0.022844	53936.56	NA

VIF analizi sonucunda VIF değeri 5'ten büyük bir değişken olduğu takdirde çoklu doğrusal bağıntı sorununa sebep olmaması için bu değişkene analizde yer verilmemesi gerekir.

Yukarıdaki VIF tablosu incelendiğinde Merkezi VIF değerlerinin 5'in üzerinde olmadığı, dolayısıyla da bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı sorunu bulunmadığı görülmektedir.

### 3.5.6. Birim Kök Testi Sonuçları

Seriler analize koşulmadan önce durağanlık sınamaları gerçekleştirilmiştir. Durağanlık sınaması birim kök testleri yardımıyla gerçekleştirilir. Analiz kapsamında kullanılan serilerin durağanlığının araştırılmasında ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim kök testleri uygulanmıştır.

ADF ve PP birim kök testlerine ilişkin temel hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H<sub>0</sub>: Seride birim kök vardır (Seri durağan değildir).

H<sub>1</sub>: Seride birim kök yoktur (Seri durağandır).

Uygulanan birim kök testlerine ait bulgular aşağıdaki Tablo 21'de yansıtılmıştır:

**Tablo 21: Birim Kök Testi Sonuçları**

Değişken	PP	ADF	Sonuç
	Sabitli ve Trendli (Olasılık Değeri)	Sabitli ve Trendli (Olasılık Değeri)	
<b>DTH</b>	-2.7803 (0.20)	-2.5475(0.30)	Durağan Değil
$\Delta$ <b>DTH</b>	-8.9977 (0.00)	9.0273 (0.00)	Durağan
<b>DTK</b>	-3.0985 (0.11)	-2.9131 (0.16)	Durağan Değil
$\Delta$ <b>DTK</b>	9.0986 (0.00)	-9.1423(0.00)	Durağan
<b>FAİZ</b>	-2.1119 (0.53)	-3.3824 (0.056)	Durağan Değil
$\Delta$ <b>FAİZ</b>	-4.7325 (0.00)	-5.7765 (0.00)	Durağan
<b>KUR</b>	-1.4622 (0.83)	-1.6580 (0.76)	Durağan Değil
$\Delta$ <b>KUR</b>	-7.0132 (0.00)	-8.8430 (0.00)	Durağan
<b>İMİK</b>	-3.4727 (0.04)	-4.2086 (0.006)	Durağan
$\Delta$ <b>İMİK</b>	-10.5050 (0.00)	-9.0690(0.00)	Durağan
<b>İHREND</b>	-0.5517 (0.97)	-0.4036 (0.98)	Durağan Değil
$\Delta$ <b>İHREND</b>	-7.8836 (0.00)	8.2629 (0.00)	Durağan

Değişkenlere ilişkin gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök test sonuçları incelendiğinde, seride birim kökün var olduğunu yani serinin durağan olmadığını gösteren sıfır hipotezi ( $H_0$ ) DTH, DTK, FAİZ, KUR ve İHREND değişkenlerinde reddedilememiştir. Başka bir ifadeyle, bu değişkenler birim köke sahip olup seviyelerinde durağan değildir. Dolayısıyla, olası bir sahte regresyon sorunundan kaçınabilmek için bu değişkenler modele dahil edilmeden önce değişkenlerin birinci farkı alınmalı ve seriler modelde bu şekilde kullanılmalıdır. İMİK değişkeninin ise seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden bu değişken, oluşturulan ekonometrik modelde seviye değerleriyle kullanılmıştır.

### 3.5.7. Modele İlişkin Otokorelasyon Testi Sonuçları

Nihai modele geçilmeden uygulanan diyagnostik testlerinden biri de otokorelasyon testidir. Otokorelasyon testine ilişkin hipotezler aşağıdaki şekildedir:

$H_0$ : Modelde otokorelasyon yoktur.

$H_1$ : Modelde otokorelasyon vardır.

**Tablo 22: Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi Sonuçları**

<b>F-İstatistiği</b>	0.503533	<b>Olas. F (6,90)</b>	0.8042
<b>LM-İstatistiği</b>	3.345296	<b>Olas. Chi-Square (6)</b>	0.7644

Yukarıda yer alan tablodaki olasılık değerleri incelendiğinde (olasılık değerleri 0.10'dan büyük olduğu için)  $H_0$  hipotezi reddedilemez, başka bir ifadeyle, oluşturulan modelde otokorelasyon olmadığı bulgulanmıştır.

### 3.5.8. Modele İlişkin Değişen Varyans Testi Sonuçları

White Değişen Varyans testine ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir:

$H_0$ : Modelde Değişen Varyans yoktur.

$H_1$ : Modelde Değişen Varyans vardır.

**Tablo 23: White Değişen Varyans Testi Sonuçları**

<b>F-İstatistiği</b>	16.28111	<b>Olas. F (6,96)</b>	0.0000
<b>LM -İstatistiği</b>	51.94848	<b>Olas. Chi-Square(6)</b>	0.0000

White Değişen Varyans testi Sonuçlarına ilişkin olasılık (prob.) değerleri incelendiğinde  $H_0$  hipotezi reddedilmekte (olasılık değerleri  $<0.10$  olduğu için) ve alternatif hipotez olan  $H_1$  kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, oluşturulan modelde değişen varyans vardır. Oluşturulacak nihai modelde değişen varyans sorunundan kurtulabilmek için nihai modelin oluşturulması aşamasında değişen varyans sorununu dikkate alan “*Newey -West Dirençli Tahmincisi*” kullanılmıştır.

### 3.5.9. Nihai Model Tahmin Sonuçları

Nihai modele ilişkin (Değişen varyans sorununu dikkate alan Newey West Dirençli Tahmincisi ile tahmin edilen) bulgular aşağıda yer alan Tablo 24'te yansıtılmıştır:

**Tablo 24: Nihai Model Bulguları (Newey West Dirençli Tahmincisi)**

<b>Değişkenler</b>	<b>Katsayı</b>	<b>Standart Hata</b>	<b>t İstatistiği</b>	<b>Olasılık</b>
<b>D(LNDTK)***</b>	0.7314	0.0274	26.673	0.000
<b>D(FAIZ)**</b>	-0.0004	0.0002	-2.0488	0.043
<b>D(KUR)***</b>	0.0067	0.0023	2.8021	0.006
<b>LNIMK</b>	0.0095	0.0074	1.2797	0.203
<b>D(LNIHREND)</b>	0.0089	0.0290	0.3080	0.758
<b>COVID***</b>	0.0029	0.0010	2.8666	0.005
<b>C</b>	-0.0426	0.0324	-1.3161	0.191
<b>R<sup>2</sup></b>	0.78			
<b>F İstatistiği</b>	1592.4			
<b>F Olasılık Değeri</b>	0.0000			

**Not:** “\*\*\*, \*\*, \*” sırasıyla değişkenlerin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Nihai model sonuçları incelendiğinde, öncelikle modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını gösteren F istatistiğinin (1592.4) olasılık değerinin 0.00 olduğu görülmektedir. Bu değer, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu, dolayısıyla katsayıların yorumlanabileceğini göstermektedir.

Modeldeki bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından hangi oranda (ne derecede) açıklandığını, diğer bir deyişle, modelin açıklayıcılığını ise  $R^2$  değeri göstermekte olup modelin açıklama gücü %78'dir.

Modelin bağımlı değişkeni Dış Ticaret Hacminin doğal logaritmasıdır (lnDTH). Modelin bağımsız değişkenleri ise; Dış Ticaret Kredilerinin doğal logaritması (lnDTK), Bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı faiz oranı (FAIZ), Dolar kuru (KUR), İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranının doğal logaritması (lnIMK) ve İhracat Birim Değer Endeksi (lnİHREND) ve Covid-19 salgınına temsilen oluşturulan kukla (COVID) değişkenidir. Ayrıca, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı dışındaki seriler durağan olmadıkları için birinci farkları alınmak suretiyle durağanlaştırılmış ve modele bu şekilde eklenmiştir.

Covid-19 pandemisi küresel çapta hemen tüm sektörleri olduğu gibi hem bankacılık sektörünü hem de reel sektörü ve dış ticaret sektörünü de etkilediğinden modele dahil edilmiştir.

Modelin sonuçları incelendiğinde; Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) ile Dış Ticaret Kredileri (lnDTK), Dolar kuru (KUR), İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (lnIMK) ve İhracat Birim Değer Endeksi (lnİHREND) arasında pozitif yönlü bir ilişki, Bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı faiz oranı (FAIZ) arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, Dış Ticaret Kredileri (lnDTK) %1 arttığında Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) %0,73 artmaktadır. Bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı faiz oranı (FAIZ) %1 arttığında Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) %0.0004 azalmaktadır. Faiz oranlarının artışı ülkeye para girişi sağlar ve bu da yerli para biriminin değerlendirilmesine, ülkede üretilen malların diğer ülkelere nazaran pahalılaşmasına ve bu sebeple ihracatta azalışa sebep olabilir. İhracattaki azalış gelir azalışına ve dolaylı olarak da ithalatta da daralmaya yol açabilir. Örneğin, Uslu (2018) çalışmasında da faiz oranları ile ithalat ve ihracat arasındaki ilişki incelenmiş olup faiz oranları-döviz kuru-dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Oluyemi ve Isaac (2017) ise çalışmasında Nijerya özelinde döviz kurundaki artışların Nijerya'da ithalatı negatif, ihracatı ise pozitif olarak etkilediğini tespit etmiştir. Bir diğer bağımsız değişken olan Dolar kuru (KUR) bir birim arttığında ise Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) %0.0067 artmaktadır. Covid-19 salgınına temsilen oluşturulan kukla değişken (COVID) ile Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) arasında ise istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı pozitif ilişki mevcuttur. COVID kuklası pandeminin başladığı Ocak 2020 ile aşımın bulunduğu Ağustos 2021 arası 1 değerini almaktadır. Nitekim salgının ilk aşamalarında reel üretim ve dış ticaret daralsa da pandeminin kısıtlamalarının yavaş yavaş ortadan kalmasıyla 2021 yılında önceki dönemlerdeki kısıtlamaların ortaya çıkardığı şiddetli ihtiyaçların giderilmesi çabaları sebebiyle hız kazanmaya başlamıştır. Son olarak, modelde bağımsız değişken olarak yer alan İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (lnIMK) ve İhracat Birim Değer Endeksi (lnİHREND) ile Dış Ticaret Hacmi (lnDTH) arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

## SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri (ihracat ve ithalat kredileri) ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasındaki nedensellik ilişkisi ve bu kredilerin Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi araştırılmıştır. Çalışmada, dış ticaret kredileri ile dış ticaret hacmi arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi amacıyla “*Granger Nedensellik Testi*” uygulanmıştır. Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerindeki olası etkisi ise “*En Küçük Kareler zaman serisi regresyon*” yöntemi vasıtasıyla araştırılmıştır. Çalışmada örnek ülke olarak Türkiye seçilmiş olup diğer ülkeler çalışmadan dışlanmıştır. Çalışma, dış ticaret kredilerinin dış ticaret hacmiyle olan ilişkisini Türkiye özelinde kapsamlı bir ekonometrik yöntemle ve güncel veriler yardımıyla araştırılan ilk çalışmadır. Bu sebeple; çalışmada kullanılan yöntemler, faydalanılan güncel veriler ve kapsamlı yaklaşım ile literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.

Çalışma kapsamında uygulanan ampirik metotlardan olan Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre dış ticaret kredilerinden dış ticaret hacmine istatistiki olarak anlamlı yaklaşık %5 düzeyinde Granger Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Benzer şekilde, dış ticaret hacminden dış ticaret kredilerine doğru istatistiki olarak anlamlı %5 düzeyinde Granger Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sonuç itibarıyla, Granger Nedensellik Testi bulgularına göre Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi arasında %5 istatistiki anlamlılık düzeyinde karşılıklı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu, Türkiye’nin dış ticaret hacminin ve Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerinin hacminin karşılıklı olarak birbirinden etkilenmekte olduğunu yansıtmaktadır.

Diğer yandan, çalışma dahilinde uygulanan diğer bir ampirik metot olan En Küçük Kareler zaman serisi regresyon analizi kapsamında oluşturulan nihai model sonuçları incelendiğinde, temel bulgu olarak, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredilerindeki artışın ile Türkiye’nin dış ticaret hacmi üzerinde pozitif bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar tarafından sağlanan dış ticaret kredileri arttıkça bu durum Türkiye’nin dış ticaret hacminde de arttırıcı etkide bulunmaktadır. Nitekim Soylu ve Demirci (2021) de çalışmalarında Eximbank tarafından sağlanan ihracat kredilerinin Türkiye’de ihracatı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar Türkiye’de dış ticaretin sürdürülmesi ve geliştirilmesi bakımından bankacılık faaliyetlerinin kilit bir rol ifa ettiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Türkiye’de dış ticaretin finansmanına daha fazla önem verilmesi ve dış ticaret faaliyetlerinin daha etkin bir biçimde teşvik edilmesi, politika yapıcıları tarafından önemle dikkate alınmalıdır. Ayrıca, maliye ve para politikaları dizayn ve icra edilirken dış ticaret politikalarıyla uyum içinde olunmasına ve politikaların dış ticareti destekler ve teşvik eder nitelikte olmasına da dikkate edilmelidir. Özellikle döviz kurunu etkileyici politikalarda daha ihtiyatlı olunmalı, dış ticaret faaliyetlerini negatif yönde etkileyecek politika uygulamalarından kaçınılmalıdır. Dış ticaretin finansmanında sunulan finansal ürünlerin geliştirilip çeşitlendirilmesi de bir başka öneri olabilir. Yine faiz politikaları hem reel üretimi hem de döviz kurunu yakından ilgilendirdiği için faiz politikaların belirlenmesinde dış ticaret faaliyetleri gözden uzak tutulmamalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin, dış ticaretini geliştirmek için bankalar tarafından dış ticarete ilişkin faaliyetleri hedefleyerek sağlanan kredileri imkanlarının desteklenmesi gerekmektedir. Temel olarak bu düzlemde dizayn edilip uygulanan bir dış ticaret politikasının hem dış ticareti geliştirmesi hem de gelişen dış ticaretin bankacılık sektörünün gelişimini de pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir.

## KAYNAKÇA

5411 sayılı Bankacılık Kanunu

- Abraham, F., & Dewit, G. (2000). Export promotion via official export insurance. *Open Economies Review*, 11(1), 5-26. <http://doi.org/10.1023/A:1008388511974>.
- Ada, A. A., & Dalkılıç, N. (2014). Efficiency analysis in Islamic banks: A study for Malaysia and Turkey. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 8(1), 9-33.
- Agarwal, N., & Wang, Z. (2016). Does the US EXIM Bank Really Promote US Exports? *SSRN Electronic Journal*, 12. <http://doi.org/10.2139/ssrn.2816468>.
- Aktaş, N., & Adıgüzel, M. (2017). Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi ve Sorunları. *T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri*, 1(65), 1-17.
- Alhattı, A., & Konak, A. Dış Ticaretin Gelişimi Açısından Bankacılık Sektörünün Önemi: Türkiye Örneği. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 572-600.
- Ata, S. (2013). Türkiye ile Komşuları Arasındaki Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme, *International Conference on Eurasian Economies*, 282, 500-509.
- Auboin, M., & Engemann, M. (2014). Testing the trade credit and trade link: evidence from data on export credit insurance. *Review of World Economics*, 150(4), 715-743.
- Badinger, H., & Url, T. (2013). Export credit guarantees and export performance: Evidence from Austrian firm-level data. *World Economy*, 36(9), 1115-1130.
- Baltensperger, E., & Herger, N. (2009). Exporting against risk? Theory and evidence from public export insurance schemes in OECD countries. *Open Economies Review*, 20(4), 545-563.
- BDDK (2022) Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim). <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>, (12.01.2022).
- BDDK (2023) "Turkish Banking Sector Main Indicators (February 2023)", Basın Açıklaması- 29 Mart 2023, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/en/Home/HaberBulteni>, (01.04.2023).
- BDDK (2023a) "Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık 2021". <http://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=127>, (22.04.2023).
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking and Finance*, 37(2), 433-447.
- Blackmon, P. (2014). Determinants of Developing Country Debt: The Revolving Door of Debt Rescheduling Through the Paris Club and Export Credits, *Third World Quarterly*, 35(8), 1423-1440.
- Boell, S. K., & Cecez-Kecmanovic, D. (2015). On Being 'Systematic' in Literature Reviews in IS. *Journal of Information Technology*, 30(2), 161-173.
- Brandi, C., & Schmitz, B. (2015). *Trade Flows in Developing Countries: What is The Role of Trade Finance?* (No. 13/2015), Discussion Paper.

- Brunner, H. P. (2015). Testing the Link Between Accessible Export Finance and Insurance and Regional Trade Growth in Africa and Asia: A Role For Regional Export Credit and Investment Guarantee Agency (ECIGA), *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*, (433).
- Coşkun Özer, A. (2020). İhracat kredi sigortalarının ihracata etkisi üzerine bir araştırma. *Turkish Studies*, 15(1), 83-92.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., & Tokatlıoğlu, İ.; Aykaç, G.; Dağlaroğlu, T. (2015) Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları Ve Rekabet Analizi, *TBB, Yayın No: 280*, İstanbul.
- Coşkun, M., Kiracı, K., & Muhammed, U. (2016). Seçilmiş Makroekonomik Degiskenlerle Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(616), 61-74.
- Del Carmen García-Alonso, M., Levine, P., & Morga, A. (2004). Export credit guarantees, moral hazard and exports quality. *Bulletin of Economic Research*, 56(4), 311-327.
- Doğan, S., Arslan, R., Demiral, Ö., & Hotamışlı, M. (2007). Türk bankacılık sisteminde kurumsal çevrenin bankaların yapı ve uygulamaları üzerinde oluşturduğu teşvik ve kısıtlamalar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 195-208.
- DTÖ (2016) "Trade finance and SMEs- Bridging the gaps in provision", World Trade Organization. [https://www.wto.org/english/res\\_e/booksp\\_e/tradefinsme\\_e.pdf](https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tradefinsme_e.pdf), (22.04.2023).
- Dünya Bankası (2014). *Trading up to High Income. Turkey Country Economic Memorandum*, Report No. 82307-TR. <http://goo.gl/0ROc14> (22.04.2023).
- Dünya Bankası (2015). *Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency: Comparing Business Regulations for domestic firms in 189 Economies*. Flagship Report. International Bank for Reconstruction and Development. <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/AnnualReports/English/DB15-Full-Report.pdf>, (22.04.2023).
- ECG (2022). Economy for the common good. <https://www.ecogood.org/who-is-ecg/>, (05.04.2022).
- Eck, K., Engemann, M., & Schnitzer, M. (2014). How trade credits foster exporting. *Review of World Economics*, 151(1), 73-101.
- Egger, P., & Url, T. (2006). Public Export Credit Guarantees and Foreign Trade Structure: Evidence from Austria. *The World Economy*, 29(4), 399-418.
- Ergeç & Kaytancı (2021) "Relationship between Loans and Export in Turkey: Comparative Analysis of Islamic and Conventional Banks", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 43-58.
- Felbermayr, G. J., & Yalcin, E. (2013). Export credit guarantees and export performance: An empirical analysis for Germany. *World Economy*, 36(8), 967-999.
- Galton, F. (1886). I. Family likeness in stature. *Proceedings of the Royal Society of London*, 40(242-245), 42-73.




- Gott, M., Ward, S., Gardiner, C., Cobb, M., & Ingleton, C. (2011). A narrative literature review of the evidence regarding the economic impact of avoidable hospitalizations amongst palliative care patients in the UK. *Progress in Palliative Care*, 19(6), 291-298.
- Granger, C. W. (1980). Testing for causality: A personal viewpoint. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 2, 329-352.
- Grath, Anders (2008) *The Handbook of International Trade and Finance*. Kogan Page Publishers: London.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. The McGraw-Hill Companies.
- Head, K., Mayer, T., & Ries, J. (2010). The erosion of colonial trade linkages after independence. *Journal of International Economics*, 81(1), 1-14.
- Herger, N., & Lobsiger, M. (2010). How do Export Risk Guarantees affect Exports? The Case of Switzerland. *Aussenwirtschaft*, 65, 297-310.
- Hoover, Kevin D. (2006). *Causality in Economics and Econometrics. An Entry for the New Palgrave Dictionary of Economics*. New York: Palgrave Macmillan.
- International Trade Administration (2023) *Turkey - Country Commercial Guide - Trade Financing*. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/turkey-trade-financing>, erişim tarihi (27.03.2023).
- Janda, K., Michalikova, E., & Skuhrovec, J. (2013). Credit support for export: Robust evidence from the Czech Republic. *World Economy*, 36(12), 1588-1610.
- Eraltuğ, K. A. (2012). Uluslararası ticaret anlaşmalarının sosyal hükümleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 99, 81-124.
- Mah, J. S. (2006). The effect of export insurance subsidy on export supply: The experience of Japan. *Journal of Asian Economics*, 17(4), 646-652.
- Melemen, M. (2012). *Uygulamalı Uluslararası Ticaret İşlemleri*. İstanbul: Türkmen Yayınevi.
- Moser, C., Nestmann, T., & Wedow, M. (2008). Political risk and export promotion: evidence from Germany. *World Economy*, 31(6), 781-803.
- Niepman, F., & Schmidt-Eisenlohr, T. (2016). No Guarantees, No Trade: How Banks Affect Export Patterns. *International Finance Discussion Paper*, 2016(1158), 1-61.
- Oluyemi, O., & Isaac, E. D. (2017). The effect of exchange rate on imports and exports in Nigeria from January 1996 to June 1995. *International Journal of Economics and Business Management*, 3(2), 66-77.
- Pearson, K., & Lee, A. (1903). On the laws of inheritance in man: I. Inheritance of physical characters. *Biometrika*, 2(4), 357-462.
- Ricciardi, V. (2004). A Risk Perception Primer: A Narrative Research Review of the Risk Perception Literature in Behavioral Accounting and Behavioral Finance. SSRN Scholarly Paper ID 566802. [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=566802](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=566802), (27.03.2023).


- Ross, D., & Pike, R. H. (1997). Export credit risks and the trade credit offer: Some Canadian evidence. *Journal of Multinational Financial Management*, 7(1), 55-70.
- Schumacher, R. (2012). Adam Smith's theory of absolute advantage and the use of doxography in the history of economics. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 5(2), 54-80.
- Seymen, D.A (1995) Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde İhracat Kredileri ve Eximbank'ın İhracatın Gelişimindeki Rolü. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, (10)1, 195-219.
- Smith, A. (2012). *Wealth of Nations*. Wordsworth Classics of World Literature. Ware, England: Wordsworth Editions.
- Soylu, C., & Demirci, A. (2021). İhracat Teşvik Yöntemleri ve Eximbank Kredilerinin İhracat Üzerindeki Rolü. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(23), 22-33.
- TBB (2019). *60th Year of Banks Association of Turkey and Banking System in Turkey 1958-2018*. Publication No: 335, The Banks Association of Turkey, İstanbul.
- TBB (2023). 07.04.2023 Tarihi İtibarıyla Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları. [https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka\\_sube\\_bilgileri.asp](https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp), (07.04.2023).
- TBB (2023a). 28.08.2013 Tarihi İtibarıyla Üye Bankaların Bilgileri. [https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka\\_Listesi.asp?tarih=28/02/2013](https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=28/02/2013), (22.04.2023).
- TBB (2023b). Banka Grupları Bazında Seçilmiş Bazı Bilgiler. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/tarihsel-bilgiler/68>, (22.04.2023).
- TCMB (2022a). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (09.01.2022).
- TCMB (2022b). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (09.01.2022).
- TCMB (2023). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?> (07.04.2023).
- TKBB (2021). Katılım Bankaları 2021. [https://tkbb.org.tr/uploads/pages/1652709610\\_a1611fc13f26cc179da6.pdf](https://tkbb.org.tr/uploads/pages/1652709610_a1611fc13f26cc179da6.pdf), (20.04.2023).
- Togan, S. (1994). *1980'li yıllarda Türk dış ticaret rejimi ve dış ticaretin liberizasyonu*. Türk Eximbank Araştırma Dizisi 1, Ankara.
- TÜBA (2023) Erişim: [https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/2552/mod\\_resource/content/3/Yat%C4%B1r%C4%B1m\\_%C5%9Eirketleri.pdf](https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/2552/mod_resource/content/3/Yat%C4%B1r%C4%B1m_%C5%9Eirketleri.pdf), erişim tarihi: 15.06.2023.
- TUIK (2022a). Uluslararası Hizmet Ticareti İstatistikleri, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Hizmet-Ticareti-İstatistikleri-2021-45815>, (09.12.2022).
- Türk Eximbank (2023a). Ürün ve Hizmetlerimiz. <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz>, (05.03.2023).


- Türk Eximbank (2023b). Hakkımızda. <https://www.eximbank.gov.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/bankamiz-hakkinda>, (01.04.2023).
- Uslu, H. (2018). Türkiye'de Döviz Kuru ve Faiz Oranının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 311-334.
- Van der Veer, K. J. M. (2014). The Private Export Credit Insurance Effect on Trade. *Journal of Risk and Insurance*, 82, 601-624.
- De Wet, J. (2005). EVA Versus Traditional Accounting Measures of Performance as Drivers of Shareholder Value-A Comparative Analysis, *Meditari: Research Journal of the School of Accounting Sciences*, 13(2), 1-16.
- Yağlı, İbrahim. (2023). Efficiency Assessment of the Turkish Banking Sector in the Pre- and During Covid-19 Pandemic Periods. *Press Academia Procedia*, 16(1), 26-32.
- Yavan, N. (2010). The Allocation Choice of Foreign Direct Investment Within Turkey: An Ampirical Analysis. *European Planning Studies*, 18(10), 1675-1705.



[www.seruvenyayinevi.com](http://www.seruvenyayinevi.com)

 /seruvenyayinevi

 /seruvenyayinevi

 /seruvenyayinevi



9 786256 760417